

De stichtingsoorkonden van de abdij van Averbode (1133-1139), gevolgd door enkele verdachte oorkonden uit de twaalfde eeuw*

De abdij van Averbode, gesticht ca. 1134-'35 in het uiterste westen van het graafschap Loon, kende een rijke geschiedenis doorheen haar lange bestaan tot op heden, enkel onderbroken door de opheffing tijdens de periode 1797-1834¹). In die hele tijd bouwde ze tevens een rijk archief op, welk voor het overgrote deel nog steeds te Averbode aanwezig is, de oorkondenverzameling hierin is zeer uitgebreid²). In het begin van deze eeuw begon J.H. Evers († 1939) met de uitgave van de oorkonden. Eenendertig akten, samen 48 p. tekst, kon hij publiceren. Hij had echter nog andere bezigheden en in 1909 vertrok hij als missionaris naar Brazilië. De publicatie werd nooit verder gezet³). De voorbije tientallen jaren maakte archivaris A.F. Caeyers honderden afschriften van de oorkonden. Deze studie, een deel uit onze licentiaats-verhandeling, wil enkele twaalfde-eeuwse stukken uit dit abdijsarchief kritisch van nabij bekijken⁴).

*) Lijst van gebruikte afkortingen: A.A.A.: AVERBODE, Abdijsarchief; de aanduiding «nr.» bij een oorkonde verwijst naar de oorkonde met dit nummer in: A.A.A., I, oorkonden; BSAHDL.: Bulletin de la Société d'Art et d'histoire du diocèse de Liège; BSSLL.: Bulletin de la Société scientifique et littéraire du Limbourg; BTFG.: Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis; KCG.: Koninklijke commissie voor geschiedenis; MGH., SS.: Monumenta Germaniae Historica, Scriptores; NBW.: Nationaal biografisch woordenboek; VO.: Verzamelde opstellen.

¹) Averbode: prov. Brabant, kant. Diest, gem. Scherpenheuvel-Zichem. Voor de geschiedenis van de abdij moet men zich nog steeds behelpen met [L. BLOMME], *De norbertijner abdij van Averbode*, Averbode, 1920, aangevuld met M. KOYEN, *Abbaye d'Averbode*, in *Monasticon belge*, dl. IV, Luik, 1969, p. 621-676. Voor de bibliographie, zie vnl. N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, dl. II, Straubing, 1952, p. 271-273 en J. BREUGELMANS, e.a., *Inleiding tot de geschiedenis van het kloosterwezen in de Nederlanden*. Dl. A.II.1.b: *De orde van Prémontré*. Dl. I: *Bibliografie (Studies verschenen tussen 1950 en 1986)*, (*Archief- en bibliotheekwezen in België*. Extranummer, dl. XXX), Brussel, 1987, p. 59-78.

²) A. D'HOOP, *Inventaire général des archives ecclésiastiques du Brabant*, dl. III, Brussel, 1922, p. 41-64; zie ook T.J. GERITS, *De premonstratenzer kloosterarchieven in Vlaams België*, (*Archief- en bibliotheekwezen in België*. Extranummer, dl. I), Brussel, 1968, p. 134-136.

³) [J. EVERS, *De oorkonden van de abdij van Averbode*], s.l.s.d., 48 p. T. GERITS, art. Evers, H., in *NBW.*, dl. IV, 1970, kol. 275-280.

⁴) H. JANSSENS, *De premonstratenzer abdij van Averbode. Ontstaan en vroegste ontwik-*

Voor die periode tot ca. 1207 vonden we drieënzeventig oorkonden die zich als originelen aandienen. De belangrijkste hiervan zijn uiteraard de oorkonden i.v.m. de stichting van de abdij. Aan de bespreking hiervan willen we ruime aandacht besteden. Ook van alle andere werd tijdens onze studie de echtheid nagegaan. Voor sommige stukken bleek een grondiger diplomatisch onderzoek noodzakelijk. Ook de resultaten hiervan worden in deze bijdrage meegedeeld.

De grootste moeilijkheid bij het onderzoek naar de echtheid is dat vele oorkonden nog niet van georganiseerde vorstelijke kanselarijen afkomstig zijn ofwel dat de kanselarijen waar ze werden geschreven nog niet werden bestudeerd. Hierdoor moest, wat betreft het uiterlijk voorkomen, eerder op inductieve wijze worden te werk gegaan, d.w.z. kenmerken moesten zelf eerst worden bijeen gezocht.

1. De oorkonden i.v.m. de stichting van de abdij van Averbode⁵⁾

Hiertoe rekenen we de oorkonden

nr. 1, s.d., door Alexander I, bisschop van Luik

nr. 2, 1135, door Arnold II, graaf van Loon

nr. 3, 1136, door Stefan, bisschop van Metz

nr. 4, 1139, door paus Innocentius II

We zullen nu deze vier oorkonden achtereenvolgens uitvoerig bespreken.

1.1. Nr. 1, s.d., door Alexander I, bisschop van Luik⁶⁾

1.1.1. *Kritiek van de inhoud*

1) De oorkonder

«*Alexander, ... in episcopio Leodiensi humilis custos ac provisor*»

Alexander I was bisschop van Luik van 1128 tot ongeveer begin juni 1135⁷⁾.

keling (1134-1190), onttuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1988, p. 9-55; cfr. *APraem.*, LXV, 1989, p. 184, nr. 14.

⁵⁾ De benaming «stichter» van een klooster kan aan meerdere personen worden toegekend die een verschillende rol vervullen, nl. aan de geestelijke vader van het klooster of de eerste abt, aan de grondheer door wiens schenking het ontstaan van het klooster mogelijk wordt of aan de bisschop in wiens bisdom en dus onder wiens toezicht de stichting plaatsvindt. Deze verschillen verklaren de noodzaak van de oorkonden nrs. 1-3. Over dit onderscheid, zie W. GRAUWEN, *Norbert et les débuts de l'abbaye de Floreffe*, in *APraem.*, LI, 1975, p. 6. Nr. 4 is een pauselijke bevestigingsoorkonde, geen stichtingsoorkonde.

⁶⁾ Regest in *Bijlage*, nr. 1.

⁷⁾ J. CLOSON, *Alexandre Ier de Juliers, évêque de Liège 1128-1135*, in *BSAHDL.*, XIII,

2) Auteur

«comes Ernulfus de Los»

Dit is Arnold II, graaf van Loon. Wanneer zijn regering juist begon is onduidelijk, nl. tussen 1125 en 1135, op 6 april 1141 was hij zeker geen graaf meer⁸⁾).

2bis) Mede-auteurs

1. «Ernulfus de Arscot»

Dit is wellicht Arnold I, graaf van Aarschot (1115-1135), doch het zou ook zijn zoon Arnold II (1125-1155) kunnen zijn die zijn vader nog niet heeft opgevolgd, want de titel «graaf» wordt weggelaten⁹⁾).

2. «Ernulfus de Dist»

Dit is Arnold II, heer van Diest (ca. 1134 - ca. 1145)¹⁰⁾).

3. «Cunonis de Repe»

Cuno, heer van Repen en Diepenbeek, wordt elders vermeld in 1151-1155¹¹⁾).

1902, p. 403-473; J.-L. KUPPER, *Liège et l'église impériale. XIe-XIIe siècles.* (Bibliothèque de la Faculté de philosophie et lettres de l'Université de Liège, dl. CCXXVIII), Parijs, 1981, p. 157-164 en 499; O. ENGELS en S. WEINFURTER (ed.), *Series episcoporum ecclesiae catholicae occidentalis ab initio usque ad annum MCXCVIII.* Serie V: *Germania*. Dl. 1: S. WEINFURTER, e.a., *Archiepiscopatus Coloniensis*, Stuttgart, 1982, p. 76-77.

⁸⁾ J. BAERTEN, *Arnold II, graaf van Loon*, in *NBW.*, dl. II, 1966, kol. 9-10 en IDEM, *Het graafschap Loon (11de-14de eeuw)*, (Maastrandse monografieën, dl. IX), Assen, 1969, p. 45, noot 3.

⁹⁾ D'ARSCHOT SCHOONHOVEN, *Les d'Arschot de Schoonhoven des origines à 1600*, Brussel, 1955, p. 41. Aarschot: prov. Brabant, kantonhoofdplaats.

¹⁰⁾ L. MARIEN, *De heren van Diest (1088-1296)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1970, p. 24-25. Onze oorkonde wordt hier gedateerd in 1136. De in dit werk voorgestelde indeling van de heren van Diest werd tot nu nog niet algemeen overgenomen.

¹¹⁾ Cuno van Repen is vooral gekend door zijn schenking aan de kerk van Luik in 1154, S. BORMANS, e.a., *Cartulaire de l'église Saint-Lambert de Liège*, dl. I, (KCG., in 4e), Brussel, 1893, p. 73: «acquisivi tria allodia que apud nos sunt cuiusdam viri nobilis Cononis nomine; hec autem allodia sic vocantur: Repe, Thiedenbecke, Scanz ...». Deze verworven goederen komen kort daarop opnieuw voor in de bevestigingen van de bezittingen van Sint-Lambertus te Luik in 1155 door paus Adrianus IV en keizer Frederik I, cfr. IDEM, *o.c.*, p. 74 en 79. Aldus weten we dat Cuno heer was van Repen, Diepenbeek en Schans. Voor Averbode komt Cuno nog voor als getuige in een akte van 1151 (nr. 8). Beter bekend is hij als getuige in 1155, opnieuw in een akte voor Averbode, nl. nr. 11.

Was Cuno een jongere broer van de heren van Duras en dus ook een familielid van de graaf van Loon? Want graaf Giselbert van Duras was een kozijn van graaf Arnold I van Loon, cfr. D. SCHWENNICK, *Europäische Stammtafeln. Neue Folge*, dl. VI, 1978, tabel 60 en dl. VIII, 1980, tabel 25, dit werk bevat vele onjuistheden! Dit zou dan steunen op de associatie van Cuno van Repen met een Cuno van Duras, zoals Mantelius die maakt, cfr. J. MANTELIUS, *Historiae Lossensis*, dl. I, Luik, 1717, p. 59 en 301. Hij steunt hiervoor op een akte van bisschop Adalbero II (1135-1145) van Luik uit 1140 waar echter enkel Bruno van Duras, later aartsdiaken, voorkomt, cfr. S. BORMANS, *o.c.*, p. 65. J. Baerten ziet ook

4. «*Radulfi abbatis Sancti Trudonis*»

Rodulf was abt van Sint-Truiden van 1108 tot 1138¹²).

3) Datering¹³)

«*temporibus quoque Lugerii imperatoris*»

keizer Lotharius (4 juni 1133-1137),

«*Brunonis archiepiscopi Coloniensis*»

Bruno II, aartsbisschop van Keulen (1131-1137),

«*Pagani ducis Lenburgensis*»

Walram II de Heiden, hertog van Limburg (± 1119-1139),

«*Godefridi comitis Namucensis*»

Godfried, graaf van Namen (1102-1139).

4) Getuigen

Alle getuigen zijn kanunniken van het kathedraalkapittel van Sint-Lambertus te Luik¹⁴).

«*Steppo, prepositus in ecclesia beati Lantberti ac archidiaconus*»

aartsdiaken vanaf 1116, proost 1129-1138,

helemaal geen verband tussen deze heer van Diepenbeek en de familie van Duras. Moest dit wel zo zijn, dan hadden we een goede verklaring voor Cuno's aanwezigheid als mede-auteur in de akte, nl. om toestemming te geven bij de afstand van nog overdeelde bezittingen door de families Loon en Duras, cfr. R. ULENS, *Les origines et les limites primitives du comté de Duras*, in *BSSLL.*, L, 1936, p. 53-54. Als dit hier niet zo is, kunnen we Cuno's optreden niet verklaren, cfr. J. PAQUAY, *Diepenbeek voorheen*, in *VO.*, VII, 1931, p. 46 en 50.

Na 1154 zullen de heren van Diepenbeek zich gedragen als leenheren van de bisschop van Luik, later ook van Brabant. Vanaf 1156 komt een Lodewijk, heer van Diepenbeek voor.

Over dit alles zie tevens C. DE BORMAN, *Notice sur le fief et les seigneurs de Repen*, in *BSSLL.*, IV, 1859, p. 143-145; J. PAQUAY, e.a., *Chartes et documents anciens concernant la paroisse de Diepenbeek*, in *BSSLL.*, XXVIII, 1910, p. 115-116 en 128-129; J. PAQUAY, *Diepenbeek voorheen*, in *VO.*, VII, 1931, p. 42-79, en vooral J. BAERTEN, *Les origines des comtes de Looz et la formation territoriale du Comté*, in *BTFG.*, XLIII, 1965, p. 471-472. In het Naamregister beschouwt J. Baerten — of is het een vergissing van zijn medewerker M. Magits — Cuno van Repen, Cuno van Heers — cfr. *infra*, p. 17-18 — en Cuno van Duras als één persoon, cfr. J. BAERTEN, *o.c.*, p. 255. Repen is Neerrepn: prov. Limburg, kant. en gem. Tongeren; Diepenbeek: gem. in de prov. Limburg, kant. Hasselt; Schans is Zussen — cfr. J. BAERTEN, *art. cit.*, p. 472 en J. PAQUAY, *Zichen*, in *Limburg*, XVII, 1935-1936, p. 123-124 —: prov. Limburg, kant. en gem. Riemst.

¹²) J. AERTS, *art. Rodulf(us)*, in *NBW.*, dl. III, 1968, kol. 707-715 en P. PIEYNS-RIGO, *Abbaye de Saint-Trond*, in *Monasticon belge*, dl. VI, 1976, p. 40-43. Sint-Truiden: prov. Limburg, kantonhoofdplaats. Zie ook *infra*, p. 23.

¹³) E. STRUBBE, e.a., *De chronologie van de Middeleeuwen en de Moderne Tijden in de Nederlanden*, Antwerpen, 1960, *passim*.

¹⁴) E. DE MARNEFFE, *Tableau chronologique des dignitaires du chapitre Saint-Lambert à Liège*, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, XXV, 1895, p. 444-453 en XXXI, 1905, p. 115-117, aangevuld met E. SCHOOLMEESTERS, *Tableau des archidiacons du diocèse de Liège pendant le XIIe siècle*, in *Leodium*, III, 1904, p. 142.

«*Johannes archidiaconus*»

aartsdiaken 1125-1143,

«*Eilbertus archidiaconus*»

aartsdiaken 1126-1167,

«*Dodo archidiaconus*»

aartsdiaken 1126-1151,

«*Reinerus archidiaconus*»

Reinier van Aarschot, aartsdiaken 1126-1169¹⁵⁾,

«*Herimannus archidiaconus*»

Herman van Horne, aartsdiaken 1123-1139,

«*Alexander archidiaconus*»

aartsdiaken vanaf 1129, proost vanaf 1145, tenslotte bisschop van Luik (1164-1167)¹⁶⁾.

Besluit

Alle genoemde personen zijn gelijktijdig in functie tussen 4 juni 1133, de datum van de keizerskroning van Lotharius, en begin juni 1135, de afzetting van bisschop Alexander I, voor beide feiten geldt de tijdsduur voor berichtgeving vanuit Italië als bijkomende marge.

1.1.2. *Vergelijking met andere soortgelijke oorkonden*

Een studie van de kanselarij van de bisschoppen van Luik is nog steeds niet voor handen¹⁷⁾. Toch willen we hier het formulier, het geschrift en het zegel van onze oorkonde vergelijken met de gegevens die we kunnen verzamelen over de oorkonden van bisschop Alexander I. Daarom hebben we zelf het formulier vergeleken met de verschillende oorkonden van deze bisschop¹⁸⁾. Hieruit blijkt dat onze stichtingsoorkonde toch wel een aantal eigenaardigheden vertoont:

1. Er is geen *invocatio*.

Dit is enkel nog zo in de nrs. 6 en 35¹⁹⁾.

2. De *intitulatio* van onze stichtingsoorkonde is uniek, nl. «*Ego Alexander*,

¹⁵⁾ D'ARSHOT SCHOONHOVEN, *o.c.*, p. 47-54.

¹⁶⁾ J.-L. KUPPER, art. *Alexandre II*, in *Biographie nationale*, dl. XXXIX, 1976, kol. 31-35.

¹⁷⁾ IDEM, *o.c.*, p. 249, noot 217.

¹⁸⁾ Deze oorkonden met de plaats van uitgave, worden opgesomd bij J. CLOSON, *art. cit.*, p. 448-461. We bekeken de uitgaven van alle hier opgesomde akten van de bisschop, behalve de nrs. 27 en 28.

¹⁹⁾ Alle nummers die hier gebruikt worden verwijzen naar de regestenlijst van J. Closon.

divina ordinante clementia, dominici gregis in episcopio Leodiense humilis custos ac provisor»²⁰).

3. In de *notificatio* die dan volgt is tevens reeds de *corroboratio* ingewerkt, achteraan is er geen meer. Ook dit is uniek.
4. Hierna komt de volledige *dispositio*.
5. De *datatio* volgt onmiddellijk daarop. Zij bevat geen plaatsbepaling en geen jaartal, enkel een opsomming van regerende vorsten. Alle andere akten van bisschop Alexander I bevatten een meer nauwkeurige datering, behalve nrs. 6 en 35.
6. Dan komt de getuigenlijst: de zeven aartsdiakens in de gebruikelijke volgorde²¹). Geen enkele andere oorkonde van de bisschop geeft ze alle zeven!
7. Tenslotte volgt de *sanctio comminativa*.
8. Een *apprecatio* en een totaal foutieve *datatio* (1140) werden veel later bijgeschreven²²).

Wanneer we onze oorkonde vergelijken met de andere akten van bisschop Alexander I, dan is dit een vrij eigenaardig stuk. Alleen de akten nrs. 6 en 35 kunnen we er enigszins mee vergelijken. Misschien echter eerder op grond van negatieve elementen, nl. afwijkingen van het normale formulier, dan door overeenkomsten.

Oorkonde nr. 6 is het zogenaamde privilege van de kruisvaarders: Alexander I staat toe dat men een belofte van kruisvaart naar Jeruzalem ook kan voldoen in de kerk van Neufmoustier, indien het door armoede of ziekte onmogelijk is naar het H. Graf zelf te gaan²³). Deze akte, bewaard als origineel²⁴), bestaat uit een *intitulatio*, *inscriptio*, *arenga* en een *dispositio*, m.a.w. geen getuigenlijst of *datatio* en ook geen zegel. Bovendien vermeldt de *intitulatio* slechts de beginletter A. van de bisschopsnaam, zodat verschillende toeschrijvingen mogelijk zijn. Reeds meermaals werd deze akte besproken. J. Closon schrijft de oorkonde toe aan onze bisschop, maar als onuitgevoerd project, want slotformu-

²⁰) Het eerste deel van deze *intitulatio* komt later ook in een Vlaamse abdijs voor, cfr. W. PREVENIER, *De oorkonden der graven van Vlaanderen (1191 - aanvang 1206)*, dl. I, (KCG., in 4°), Brussel, 1966, p. 571. M. PARISSÉ, *Les chartes des évêques de Metz au XIIe siècle*, in *Archiv für Diplomatik*, XXII, 1976, p. 298, merkt op dat in meerdere cisterciënzer-oorkonden «*episcopus*» in de *intitulatio* door «*humilis minister*» vervangen wordt.

²¹) Zie hierover E. SCHOOLMEESTERS, *art. cit.*, p. 140.

²²) J. EVERS, *o.c.*, p. 4.

²³) Tekstuitgave in J. CLOSON, *art. cit.*, p. 466-467. Neufmoustier: abdijs van reguliere kanunniken, gesticht begin 12de eeuw te Hoei, kantonhoofdplaats in de prov. Luik.

²⁴) LUIK, Archives de l'Etat, *Fonds Neufmoustier*, nr. 2. G. HANSOTTE, *Inventaire des archives de l'abbaye de Neufmoustier*, dl. I, Brussel, 1960, p. 109-110, nr. 3.

les en bezegeling bleven achterwege²⁵). Volgens J. Niermeyer is zij van bisschop Adalbero I (1121-1128), «naar alle waarschijnlijkheid echt en door de afzender uitgevaardigd». Gelijkenis in woordgebruik met een andere oorkonde van dezelfde bisschop voor hetzelfde klooster zijn voor hem bijkomende argumenten²⁶). C. Dereine onderzocht de akte vrij uitvoerig. Volgens hem is ze echt en is ze van bisschop Alexander I²⁷). J. Stiennon kent de akte op grond van het geschrift toe aan bisschop Albert I van Leuven (1191-1192) of Albert II van Cuijk (1194-1200)²⁸). Deze auteur onderzoekt echter het formulier niet. G. Hansotte spreekt zich niet uit²⁹). We kunnen ook nog vermelden dat Maurits van Neufmoustier (13de eeuw) een deel van de *dispositio* overneemt in zijn kommentaar op de kronieken van Egidius van Orval. Ook hij zegt dat de oorkonde verleend werd door bisschop Alexander I³⁰). Deze oorkonde bevat dezelfde *arenga* als nr. 7 in de lijst van de oorkonden van bisschop Alexander I, een akte t.v.v. Neufmoustier³¹). Deze laatste vormt dan weer met de nrs. 2 en 5 een geheel van akten, geschreven in genoemd klooster.

Akte nr. 35, overgeleverd in een *cartularium*, is een echte brief waarin de bisschop Alard van Chimay aanstelt tot voogd van een stuk land van de abdij van Floreffe³²). Deze zeer korte akte bestaat uit een

²⁵) J. CLOSON, *art. cit.*, p. 466.

²⁶) J. NIERMEYER, *Onderzoekingen over Luikse en Maastrichtse oorkonden en over de Vita Baldrici episcopi Leodiensis*, (O. OPPERMAN, (ed.), *Bijdragen van het Instituut voor middeleeuwse geschiedenis der rijksuniversiteit te Utrecht*, dl. XX), Groningen, 1935, p. 134-135. Voor ons is dit laatste juist een argument om de akte als destinatarisoorkonde aan te duiden.

²⁷) C. DEREINE, *Pierre l'Ermite le saint Fondateur du Neufmoustier à Huy*, in *La nouvelle Clio*, V, 1953, p. 428-431. Dit is het artikel waarnaar de auteur verwijst in zijn samenvatting in IDEM, *Les chanoines réguliers au diocèse de Liège avant Saint Norbert*, (Université de Louvain. Recueil de travaux d'histoire et de philologie, dl. III,44), Leuven, 1952, p. 82.

²⁸) J. STIENNON, *L'écriture diplomatique dans le diocèse de Liège du XIe au milieu du XIIIe siècle*, (Bibliothèque de la Faculté de philosophie et lettres de l'Université de Liège. Série grande in 8°, dl. V), Parijs, 1960, p. 251 en 253.

²⁹) G. HANSOTTE, *o.c.*, p. 110, nr. 3.

³⁰) Zie AEGIDIUS AUREAEVALLENSIS, *Gesta episcoporum Leodiensium*, ed. I. HELLER, in *MGH.*, SS., dl. XXV, Hannover, 1880, p. 93; G. KURTH, *art. Maurice*, in *Biographie nationale*, dl. XIV, 1897, kol. 104-106. Egidius, monnik van Orval, leefde iets vroeger dan Maurits, cfr. *art. Egidius van Orval*, in *Grote Winkler Prins encyclopedie*, dl. VIII, 1980, p. 113. Orval: cisterciënzerabdij in de prov. Luxemburg, kant. en gem. Florenville.

³¹) Deze en volgende nrs., cfr. J. CLOSON, *art. cit.*, p. 448-461.

³²) Uitgave V. BARBIER, *Histoire de l'abbaye de Floreffe*, dl. II, Namen, 1892, p. 9. Chimay: prov. Henegouwen, kantonhoofdplaats; Floreffe: norbertijnenabdij (12de - 18de eeuw), prov. Namen, kant. Fosses-la-Ville, gem. Floreffe.

intitulatio, inscriptio, salutatio, dispositio en *apprecatio*. Ook hier zijn oorkonder en geadresseerde enkel met de beginletter aangeduid. Zulke korte brief van de bisschop is een typisch voorbeeld van een oorkonde die zeker door de bisschop zelf werd opgesteld. G. Despy, in navolging van J. Niermeyer, kon een duidelijk onderscheid bemerken in formulier en uiterlijke kenmerken tussen destinatarisoorkonden en kanselarijprodukten van de Luikse bisschoppen. Hij beweert nl. dat voor de akten van de Luikse bisschoppen kanselarijwerk eerder kort en niet plechtig is, terwijl door de destinataris opgemaakte stukken die aan de kanselarij ter bezegeling werden voorgelegd meestal lang en plechtig zijn. Hij legt er echter duidelijk de nadruk op dat dit onderscheid samenvalt met de graad van betrokkenheid van de Luikse bisschop bij de *actio*³³).

Wanneer we het schrift van de stichtingsoorkonde van Averbode vergelijken met de juist besproken nr. 6 van bisschop Alexander I, dan herkennen we dezelfde twaalfde-eeuwse karolingische minuskel³⁴). Nauwkeurige vergelijking toont echter dat beide handen zeker verschillen.

Het zegel van bisschop Alexander I vinden we beschreven in het werk van E. Poncelet, nl. een rond zegel met de zittende bisschop, zegenend met de rechterhand terwijl hij in de linkerhand een staf vasthoudt. Op een kathedraal ligt een missaal. Tevens geeft E. Poncelet een afbeelding³⁵). Bovendien vermeldt hij dat in de eerste helft van de twaalfde eeuw de kleur van het zegel bruin was, het zegel werd toen zowel opgedrukt als aangehangen³⁶).

1.1.3. *Besluit*

Oordelen of deze oorkonde al dan niet echt door bisschop Alexander I van Luik verleend werd is niet eenvoudig. Sommige argumenten pleiten voor echtheid, andere werpen toch een schaduw hierop. We zullen ze eerst nog eens op een rij zetten.

Voor echtheid pleiten:

1. De geringe werkelijke inhoud van de tekst: enkel de bevestiging van de oprichting door de genoemde auteurs en mede-auteurs. Ook de

³³) G. DESPY, *Contribution à l'étude des formulaires de chartes du XIIe s. en Basse-Lotharingie*, in *Federatie van de kringen voor geschiedenis en oudheidkunde van België. Jaarboek*. Dl. II: *Handelingen XXXVIe Congres. 12-15 april 1955 Gent*, Gent, 1956, p. 497-506 en J. NIERMEYER, *o.c.*, p. 187-191.

³⁴) Zie afbeelding bij J. STIENNON, *o.c.*, p. 253, fig. 251.

³⁵) E. PONCELET, *Les sceaux et les chancelleries des princes-évêques de Liège*, (*Publications de la Société des bibliophiles liégeois*. In 4e, dl. XVI), Luik, 1938, p. 160.

³⁶) IDEM, *o.c.*, p. 49-51.

omschrijving van de opgerichte — of op te richten — gemeenschap is zeer vaag³⁷⁾.

2. Voor de groten in de akte genoemd, evenals wat betreft de lange rij getuigen, werd geen enkele historische ongerijmdheid teruggevonden. De kleinere heren hierbij betrokken zijn moeilijker te situeren in hun historische context, omdat ze van elders te weinig bekend zijn.
3. Boekenschrift voor een oorkonde komt eigenaardig over, toch is het niet totaal ongewoon, J. Stiennon geeft meerdere voorbeelden hiervan in de twaalfde eeuw³⁸⁾.
4. De brokstukken van het zegel wijzen naar het zegel van de bisschop.
5. In vroegere studies werd de echtheid nog niet betwijfeld.

Twijfels worden opgeroepen door het stuntelig uiterlijk voorkomen van onze oorkonde. Het kleine formaat, het boekenschrift, de afwezigheid van *chrismon* en *invocatio* maken van het geheel zeker geen plechtige stichtingsoorkonde maar een zeer eenvoudige akte. Vanuit de theorie van Niermeyer en Despy, die nog niet bewezen is, zou dit alles toch toelaatbaar zijn bij een akte opgemaakt door de bisschop zelf i.p.v. door de destinataris. De uitgebreide en zeldzame *intitulatio* en de lange *notificatio* wijzen echter meer op een destinatarisprodukt. De stuntelighed van het geheel, in tegenstelling tot de normale mooie destinataris-oorkonden, kan dan verklaard worden door de beperkte middelen van de aanvrager om een mooi document op te maken. De afwezigheid van een jaartal of regeringsjaar doet mij erg twijfelen, de volledige en correcte lijst van aartsdiakens wijst dan weer naar een schrijver ter plaatse.

Een definitief oordeel wil ik liever overlaten aan de algemene studie van de oorkonden van de bisschoppen van Luik vóór 1200³⁹⁾: Voor mij blijft het zeer moeilijk te kiezen tussen een «ja, maar» en een «neen, maar toch». Hierbij komt nog de vraag: in welke fase van uitvoering was de stichting van de abdij van Averbode op dat ogenblik? Wordt hier een bestaande gemeenschap bevestigd, of eerder de toestemming van de graaf van Loon samen met de andere betrokkenen dat op die plaats een gemeenschap mag worden opgericht? Ondertussen formuleer

³⁷⁾ Vergelijk dit met de *dispositio* in oorkonde nr. 2, cfr. *infra*, p. 15-17.

³⁸⁾ J. STIENNON, *o.c.*, o.a. p. 185-186: een oorkonde van keizer Lotharius voor de abdij van Stavelot (1137); p. 189 en fig. 181: een oorkonde van Wilbald, abt van Stavelot (1138); p. 213: drie oorkonden van de bisschop van Luik (1146-1151).

³⁹⁾ Hiernaar werd reeds dikwijls verwezen, o.a. door W. PREVENIER, *o.c.*, p. 614, noot 1.

ik als voorlopig besluit: de oorkonde lijkt me opgesteld en geschreven in de tijd die ze voorwendt door iemand die zowel voor de *actio* als voor de referenties van tijdsaanduiding wist wat hij schreef. Om ze echter te catalogiseren als authentisch van de bisschop, als goedgekeurde destinatarisoorkonde of als nog iets anders blijft de twijfel overheersen. Misschien is het stuk opgemaakt in een bevriend klooster te Luik en dan bezegeld door de bisschop. Dit lijkt me een aanvaardbare hypothese, ook al druist ze enigszins in tegen de theorie dat destinatarisoorkonden veel mooier zijn. Sterker dan een hypothese durf ik het echter ook niet stellen.

1.1.4. *Historische waarde van de informatie uit dit document*

Daar de besproken oorkonde wellicht dateert uit de periode waarin ze beweert thuis te horen en bovendien het stuk een vrij algemene inhoud weergeeft — geen bijzondere privileges of eigendomstitels — lijkt me de algemene inhoud zeer goed aanvaardbaar. Wie op dat ogenblik op die plaats een stichting wilde beginnen, kon best niet handelen zonder toestemming van de hier genoemde heren. Alleen de heer van Repen, indien hij geen familielid zou zijn van de graaf van Loon, kunnen we hierbij moeilijk plaatsen. In zijn algemeenheid lijkt me de hier geboden informatie aanvaardbaar.

1.2. Nr. 2, 1135, door Arnold II, graaf van Loon⁴⁰⁾

1.2.1. *Geschrift*

Het geschrift lijkt eerder een speciaal geconstrueerd type, waarbij vooral de pauselijke bullen uit de eerste helft van de twaalfde eeuw tot voorbeeld hebben gediend. Ondanks de vergelijking met vele andere geschriften, konden geen andere verbanden worden gelegd, nog minder kon dezelfde hand elders worden teruggevonden.

1.2.2. *Kritiek van de inhoud*

1) Oorkonder en auteurs

«*Hinc est quod ego, Arnoldus, Dei gratia dictus comes de Los, cum Lodewico filio meo*»

De oorkonde zegt uit te gaan van graaf Arnold van Loon, tesamen met zijn zoon Lodewijk. Arnold II was graaf van Loon vanaf 1125-1135 en niet meer in 1141; Lodewijk I, vermoedelijk geboren in het

⁴⁰⁾ Regest in *Bijlage*, nr. 2.

begin van de twaalfde eeuw, volgde zijn vader op en overleed op 11 of 12 augustus 1171 tijdens een veldslag⁴¹). Hier is het wellicht de eerste maal dat Lodewijk in een oorkonde voorkomt.

2) Dispositio

1. «*ecclesiam sancte Marie sanctique Johannis Baptiste in Averbodio, allodio nostro, fundavimus*»

Algemeen wordt aangenomen dat het kerkje dat voordien reeds bestond in Averbode, toegewijd was aan Sint-Jan de Doper⁴²). Vanuit een Mariale spiritualiteit zouden de eerste norbertijnen de patroon van Maria vóór de reeds bestaande patroonheilige geplaatst hebben⁴³).

Ook in de oorkonde van bisschop Alexander I van Luik wordt Averbode als een allodium van de graaf betiteld, wanneer hij het schenkt aan de nieuwe kloostergemeenschap⁴⁴).

J. Baerten vermeldt het onder de kerkelijke bezittingen binnen het graafschap Loon⁴⁵). Uiteraard bleef de graaf voogd van dit gebied⁴⁶). Het behoorde tot de stukken die de graaf in het begin van de elfde eeuw had kunnen verwerven bij het uiteenvallen van de oude *pagus* Taxandrië⁴⁷).

2. «*et in ea canonicos Premonstratensis ordinis, sub regula beati Augustini degentis, collocavimus*»

Men kan zich afvragen sinds wanneer de leefwijze van Prémontré

⁴¹) Cfr. *supra*, p. 7; J. BAERTEN, art. *Lodewijk I, graaf van Loon*, in *NBW.*, dl. II, 1966, kol. 461-463 en IDEM, *Het graafschap Loon*, p. 45-54.

⁴²) Zie de akte van 1107 waarin door paus Paschalis II (1099-1118) de bezittingen van de abdij van Sint-Truiden worden bevestigd, C. PIOT, *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Trond*, dl. I, (*KCG.*, in 4°), Brussel, 1870, p. 30: «de ecclesia Averbodensi bisantium unum;» en M. KOYEN, *art. cit.*, p. 626.

⁴³) L. BLOMME, *o.c.*, p. 19-20; Pl. LEFEVRE, *Le culte de saint Jean-Baptiste à l'abbaye d'Averbode du XIIe au XIXe siècle*, in *Mededelingen van de geschied- en oudheidkundige kring voor Leuven en omgeving*, VIII, 1968, p. 33-34. Zie ook het veelvuldig voorkomen van Maria als patroonheilige in b.v. de Brabantse norbertijnenabdijen, N. BACKMUND, *o.c.*, dl. II, 1952, p. 265-340. We vinden deze uitdrukking terug in Averbodse akten uit 1147 (*A.A.A.*, I, reg. 1, fol. 5^{r-v}, nr. 11), 1149 (nr. 7), 1151 (nr. 9), enz.

⁴⁴) Nr. 1: «allodium quod nominatur Averbode ... dederit».

⁴⁵) J. BAERTEN, *De kaart van het graafschap Loon ca. 1300*, in *Limburg*, XLIV, 1965, p. 213. Zie ook de kaart als bijlage bij IDEM, *o.c.*

⁴⁶) IDEM, *o.c.*, p. 67.

⁴⁷) IDEM, *o.c.*, p. 35 en 105, zie ook de kaart bij IDEM, *Les origines des comtes de Looz*, in *BTFG.*, XLIII, 1965, p. 1242.

op zulke manier aangeduid wordt. In elk geval niet vanaf de beginjaren⁴⁸).

3. «*Quibus omnem terram cum nemoribus, a termino Endeberge usque ad terminum qui dicitur Ulrepath, cum pascuis circumjacentibus libere concessimus*»

«Endeberge» wordt traditioneel verstaan als Engsbergen, «Ulrepath» als de weg naar Veerle⁴⁹).

Het aldus omschreven gebied is nog steeds zeer goed te herkennen op een kaart in het kaartboek van C. Lowis uit 1678⁵⁰).

Zeer belangrijk is het tekstverband met de bevestigingsakte door paus Innocentius II uit 1139⁵¹).

4. «*Ecclesiam etiam de Tessengerlon cum decimis et appendiciis et cum omnibus ejusdem ville usibus, aquis videlicet et pascuis, predictis fratribus in usus proprios largiti sumus*»

Dit is de vermelding van de schenking van de kerk van Tessengerlo met haar tienden en al wat erbij hoort⁵²). In de eerste statuten van de orde, geschreven vóór 1143, wellicht nog vroeger⁵³), staat geschreven dat men geen kerken mag aannemen waar rond geen abdijgemeenschap kan worden gesticht⁵⁴). Zeer

⁴⁸) Zie H. MARTON, *De sensu termini «Ordinis»*, in *fontibus saeculi duodecimi*, in *APraem.*, XXXVII, 1961, p. 314-318. In de pauselijke bul *Sacer Ordo vester* van 1134 vonden we een analoge formulering, doch deze bul blijkt vals te zijn, tekst: J. LE PAIGE, *Bibliotheca Premonstratensis Ordinis*, Parijs, 1633, p. 622-623, bespreking: L.C. VAN DIJCK, *Les origines du pouvoir de l'abbé général de l'ordre de Prémontré (1120-1177)*, Tongerlo, 1953, p. 42-46.

⁴⁹) M. KOYEN, *art. cit.*, p. 626. Engsbergen: prov. Limburg, kant. Beringen, gem. Tessengerlo; Veerle: prov. Antwerpen, kant. Westerlo, gem. Laakdal. Zie ook R. VAN DESSEL, *Engsbergen. 850 jaar geschiedenis*, Engsbergen, 1984, p. 29-30.

⁵⁰) A.A.A., I, reg. 106, fol. 5^v-6^r.

⁵¹) Nr. 4: «*ecclesiam Sancte Marie site in Erebodio, quam utique nobilis vir Arnulfus, comes, ejusque consortes pie devotionis intuitu fundaverunt, et ad vestram sustentationem omnipotenti Domino pro animarum suarum remedio libere obtulerunt, a termino videlicet Endeberge, usque ad terminum qui dicitur Ulrepat, cum pascuis circumjacentibus, sub protectione beati Petri suscepimus ...*». Vermoedelijk is onze tekst afhankelijk van nr. 4, cfr. *infra*, p. 27-28.

⁵²) Tessengerlo: gem. in de prov. Limburg, kant. Beringen.

⁵³) R. VAN WAEFELGHEM, *Les premiers statuts de l'Ordre de Prémontré*, in *Analectes de l'Ordre de Prémontré*, IX, 1913, nrs. 1-2, p. 14 en L. VAN DIJCK, *o.c.*, p. 7-9.

⁵⁴) IDEM, *art. cit.*, p. 45: «*Hec sunt quæ proposuimus ammodo non recipere: ... altaria ad quæ cura animarum pertinet, nisi possit esse abbatis. Unum tamen licebit habere unicuique ecclesie, ubi sororum claustrum edificetur.*»

lang werd dit echter niet volgehouden. De abdij van Grimbergen had trouwens reeds in 1131-1132 kerken verworven⁵⁵).

Wanneer het klooster van Averbode in 1135 alle tienden van de kerk van Tessenderlo ontvangt, is het merkwaardig dat in 1178 nog een schenking van tienden van deze kerk kan gebeuren⁵⁶).

5. «*Hanc etiam donationem nostram a patre nostro, universalis ecclesie pontifice, beati memorie Innocentio firmari fecimus*»

Wat betekenen deze woorden?

In de bul *Piae postulatio voluntatis* van 1139 neemt paus Innocentius II (1130-1143) de abdij met haar bezittingen onder de bescherming van de H. Stoel en kent hij haar tevens allerlei rechten toe⁵⁷). Wordt hier gezinspeeld op deze bevestiging of op de goede herinnering die graaf Arnold nog heeft aan zijn ontmoeting met paus Innocentius te Luik in 1131⁵⁸)? De Bollandist Papebrochius is de eerste mening toegedaan en vraagt zich zelfs af of dit «*beati memorie*» wil zeggen dat paus Innocentius toen reeds overleden was⁵⁹). Mantelius houdt het bij de tweede opvatting⁶⁰).

3) Datering

De twee elementen jaartal (1135) en indictie (XIII) komen overeen⁶¹).

4) Getuigenlijst

Op het eerste zicht lijken de getuigen eerder kleinere figuren te zijn. Toch zullen we een ernstige poging ondernemen om hen in andere bronnen op te sporen⁶²).

1-2. «*Waltcherus de Here, Cono frater ejus*»

In een akte die uit 1136 zou dateren lezen we: «*testes ... de*

⁵⁵) A. VAN DEN HURK, *Norbertainse zielzorg in Noord-Brabant*, in *Noordbrabants historisch jaarboek*, I, 1984, p. 38-39. Zie ook A. ERENS, *Parochiezorg der norbertijnen in Oost-Brabant*, in *Eigen schoon en de Brabander*, XVI, 1933, p. 162. Grimbergen: gem. in de prov. Brabant, kant. Wolvenstem, norbertijnenabdij sinds 1128.

⁵⁶) Nr. 37. In 1188 bevestigt Gerard, graaf van Loon, deze of een nog latere schenking, cfr. nr. 47.

⁵⁷) Nr. 4, cfr. *infra*, p. 26-28.

⁵⁸) Cfr. L. BLOMME, *o.c.*, p. 16-18.

⁵⁹) D. PAPEBROCHIUS, *Ad acta vitae et translationum sancti Norberti commentarius praeuius*, in *Acta Sanctorum*, juni, dl. I, Antwerpen, 1695, p. 962.

⁶⁰) J. MANTELIUS, *o.c.*, dl. I, p. 103.

⁶¹) E. STRUBBE, *e.a.*, *o.c.*, p. 117.

⁶²) De studie van de lagere adel in Loon en omstreken in de 12de eeuw vraagt heel wat opzoekingen. We baseren ons hier vnl. op de bekende oorkonden van de graven van Loon, cfr. *infra*, p. 21, op de werken van J. BAERTEN, *o.c.*, *register*, en J. COENEN, *Limburgsche oorkonden*, dl. I, Luik, 1932, en op de monografieën over de plaatsen waaruit de genoemde getuigen blijkbaar afkomstig zijn.

hominibus comitis Waltherus de Hairs liber homo et Cuno frater ejus»⁶³). Cono komt ook voor in akten van 1111 en 1125⁶⁴). We zien beiden echter nogmaals samen in 1180: «*duo nobiles de Here, Walterus et Cono, fratres*»⁶⁵). Tenslotte meldt een akte van 1186 dat Cono het graafschap Heers in leen houdt van graaf Gerard van Loon⁶⁶). Met dit «*comitatus*» worden wellicht grafelijke rechten bedoeld, b.v. op het gebied van de rechtspraak; Heers was geen afzonderlijk graafschap maar een leen van de graaf van Loon⁶⁷). Merkwaardig is dat beiden als broers twee maal voorkomen. Omwille van het grote tijdsverschil zijn het wellicht verschillende personen. De namen Walter en Cono komen trouwens meermaals voor in de familie⁶⁸).

3-5. «*Engramus de Los, Godefridus en Hildefridus fratres ejus*»

Hildefried vinden we nergens meer, Godfried enkel nog in 1170⁶⁹). Engram van Loon komen we nog veelvuldig tegen, vanaf 1147-1155 tot 1194⁷⁰). Omdat hij in 1147-1155 al zonen

⁶³) J. DARIS, *Extraits du cartulaire de Saint-Laurent*, in *BSAHDL.*, II, 1882, p. 206, dezelfde tekst in *IDEM*, *Notices historiques sur les églises du diocèse de Liège*, dl. XI, Luik, 1882, p. 186. Ook graaf Arnold II van Loon komt in deze akte voor als getuige en voogd. Heers: gem. in de prov. Limburg, kant. Borgloon.

⁶⁴) 1111: «Cuno de Hairs», een vervalste oorkonde, cfr. J. NIERMEYER, *o.c.*, tekst p. 204-205, bespreking p. 75-77; 1125: «nomina presentium tam nobilium quam ministerialium nostrorum statuimus subnotari ... Cuno de Hers», Cono hoort bij de *nobiles*, cfr. J. HALKIN, *Albéron Ier, évêque de Liège (1123-1129)*, in *BSAHDL.*, VIII, 1894, p. 344-345, volgens J. Niermeyer is ook deze akte vervalst, cfr. J. NIERMEYER, *o.c.*, p. 193-194.

⁶⁵) Akte van Gerard, graaf van Loon ten voordele van de Sint-Michielsabdij te Antwerpen, P. GOETSCHALCKX, *De abdij van S.-Michiel te Antwerpen tijdens de XIIe eeuw*, in *Bijdragen tot de geschiedenis bijzonderlijk van het aloude hertogdom Brabant*, IV, 1905, p. 61.

⁶⁶) «Conone ... qui comitatum de Hers de me tenet», in J. DARIS, *art. cit.*, p. 207 en *IDEM*, *o.c.*, p. 187.

⁶⁷) J. BAERTEN, *o.c.*, p. 51-52 en *IDEM*, *Les origines des comtes de Loos*, in *BTFG.*, LXIII, 1965, p. 480-481; J. DARIS, *o.c.*, p. 187-188 en J. BAERTEN, *De kaart van het graafschap Loon*, p. 206.

⁶⁸) C. DE BORMAN, *Chronologie historique des seigneurs de Heers*, in *BSSLL.*, IV, 1859, p. 26.

⁶⁹) «Godefridus de Loen», J. GESSLER, *La date du privilège de Colmont*, in *VO.*, X, 1934, p. 278.

⁷⁰) 1147-1155: «Homines comitis de Los: Ingrannus et filii ejus», C. PIOT, *o.c.*, p. 76; 1154: «Hincherammus de Los», nr. 10; 1160: «Heincherammus de Los», nr. 15; 1176: «de familia nostra et hominibus nostris: ... Engrannus et frater suus Arnulfus», J. STIENNON, *Etude sur le chartier et le domaine de l'abbaye de Saint-Jacques de Liège (1015-1209)*, (*Bibliothèque de la Faculté de philosophie et lettres de l'Université de Liège*, dl. CXXIV), Parijs, 1951, p. 446; 1186: «de familia nostra ... Engrannus de Los», J. DARIS, *art. cit.*, p. 207 en *IDEM*, *o.c.*, p. 187; 1188: «Ingrammus dapifer», nr. 47; 1190: «Engeramus», *Documents relatifs à la léproserie de Cornillon lez Liège*, in *Analectes pour*

heeft, is het best mogelijk dat het hier om vader en zoon gaat. In twee van de latere akten wordt hij *dapifer*, d.w.z. seneschalk genoemd⁷¹).

6. «*Eggebertus de Rolengen*»

Deze getuige vinden we nergens anders, enkel nog «*Reinier de Rolengis*» in 1214⁷²).

7. «*Odelricus de Bilrevelt*»

Ulrik van Binderveld komt eveneens voor in 1171⁷³). In 1180 treffen we Arnold van Binderveld⁷⁴).

8-10. «*Helyas de Gelmene, Sebaldus et Conradus de Gelmene*»

Elias van Gelmen vinden we nergens terug. Sebald en Koenraad komen ook in 1175 samen voor in het charter van de graaf van Loon voor Brustem⁷⁵).

11. «*Godefridus de Mettencoven*»

Volgens C. Grandgagnage komt hij tevens voor als getuige in een akte van 1112⁷⁶). Verder vond ik geen spoor van hem.

12-13. «*Robertus de Berlo, Hugo frater ejus*»

Robrecht van Berloz vinden we terug in akten van 1147-1155, 1171 en 1214⁷⁷). Het is duidelijk dat we hier met meer dan één persoon te doen hebben. Van Hugo vinden we verder geen spoor,

servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique, XXII, 1890, p. 149; 1194: «Ygrammus dapifer», G. KURTH, *Chartes de l'abbaye de Saint-Hubert en Ardenne*, dl. I, (KCG., in 4°), Brussel, 1903, p. 171.

⁷¹) Zie ook J. BAERTEN, *o.c.*, p. 212 en p. 215, noot 2.

⁷²) J. DARIS, *art. cit.*, p. 208; IDEM, *o.c.*, p. 188. Wellicht is hier met Rolengen bedoeld Rukkelingen-aan-de-Jeker: prov. Luik, kant. Riemst, gem. Bitsingen.

⁷³) «Ulrico de Byelrevelt», C. PIOT, *o.c.*, p. 115. Binderveld: prov. Limburg, kant. Sint-Truiden, gem. Nieuwerkerken.

⁷⁴) «S. Arnoldi de Bilrevelt», P. GOETSCHALCKX, *art. cit.*, p. 62. Cfr. R. ENCKELS, *Bijdrage tot de geschiedenis van de heerlijkheid Binderveld*, in *Het oude Land van Loon*, XXIII, 1968, p. 5, deze auteur vond nog minder over de 12de-eeuwse heren dan wij.

⁷⁵) «In testimonio ministerialium et fidelium nostrorum ... Seboldi et fratris ejus Conradi», J. GESSLER, *La charte de Brusthem (1175)*, in *Bulletin de l'Institut archéologique Liégeois*, XLIX, 1924, p. 94. Gelmen en Brustem: prov. Limburg, kant. en gem. Sint-Truiden.

⁷⁶) C. GRANDGAGNAGE, *Vocabulaire des anciens noms de lieux de la Belgique orientale*, Luik, 1859, p. 154-155. Mettekoven: gem. Heers.

⁷⁷) 1147-1155: «homines comitis de Los: ... Robertus de Berlo», C. PIOT, *o.c.*, p. 76; 1171: «facta est hec donatio in ipso castro de Berlos, Roberto presente», IDEM, *o.c.*, p. 115; 1214: «Roberto de Berlo», J. DARIS, *art. cit.*, p. 208 en IDEM, *o.c.*, p. 188. Een akte van 1180 die van Robrecht van Ghoer, heer van Berloz uitgaat is vals, cfr. J. COENEN, *o.c.*, dl. I, 1932, p. 218, nr. 542. Berloz: prov. Luik, kant. Borgworm.

tenzij misschien in 1186⁷⁸⁾). Later zal deze familie optreden als ministerialen van Luik⁷⁹⁾).

14.«*Herimannus de Buch*»

Deze Herman vinden we niet meer terug in de oorkonden i.v.m. het graafschap Loon. Wel zijn er nog een Arnold, een Giselbert en een voogd van Bucht⁸⁰⁾).

15.«*Herimannus de Bovingen*»

Ook Herman van Buvingen vinden we niet meer terug⁸¹⁾).

Besluit: Het onderzoek bevestigt onze aanvankelijke indruk, de getuigen zijn kleinere figuren, allen uit de kring van de graaf van Loon⁸²⁾). Slechts vier personen vallen iets meer op, nl. de gebroeders Walter en Cono van Heers, Robrecht van Berloz en Engram van Loon, de seneschalk, zij waren iets meer dan gewone dienaren van de graaf.

Weinige van de getuigen kunnen we terugvinden ten tijde van de datum waarop onze oorkonde beweert geschreven te zijn. De meesten komen vnl. voor in de jaren zeventig van de twaalfde eeuw. Allen zijn het echter leken, zodat steeds een verwarring van gelijknamige vader en zoon mogelijk is.

De getuigenlijst levert helemaal geen bevestiging van de bovengenoemde datum, hij duidt eerder op argwaan. Sluitende conclusies kunnen we er echter niet zo maar uit trekken.

⁷⁸⁾ 1186: «de liberis hominis nostris ... Hugo procurator meus», akte van de graaf van Loon, J. DARIS, *art. cit.*, p. 207 en IDEM, *o.c.*, p. 187.

⁷⁹⁾ F. GANSHOF, *Etude sur les ministeriales en Flandre et en Lotharingie*, (Koninklijke Belgische academie. Klasse der letteren en der morele en staatkundige wetenschappen. Verhandelingen. In 8°, dl. II, 20, afl. 1), Brussel, 1927, p. 150-152 en 162.

⁸⁰⁾ Arnold: 1154: «Arnoldus de Buch», nr. 10 en 1147-1155: «Homines comitis de Los ... Arnulfus de Bucc», C. PIOT, *o.c.*, p. 76; voogd: 1160: «advocatus de Bucht», nr. 15; Giselbert: 1188: «Giselbertus de Bucht», nr. 47; 1194: «Gyslebertus advocatus de Bovek», G. KURTH, *o.c.*, p. 171; 1200: «Gilbertus de Buth et filius ejus Arnoldus», nr. 59; 1200: «signum advocati de Bucht, signum Arnoldi filii sui», nr. 60; cfr. ook nr. 24, *infra*, p. 34. In 1256 is er een voogd van Helchteren — een goed van de abdij van Sint-Truiden — met die naam, cfr. H. PIRENNE, *Le livre de l'abbé Guillaume de Ryckel (1249-1272)*, (KCG., in 8°), Brussel, 1896, p. 315. Naar het einde van de 13de eeuw komt de naam voor onder de schepenen van Sint-Truiden, b.v. C. PIOT, *o.c.*, p. 337 en 350-351.

⁸¹⁾ «Bovingen» staat zeker voor Buvingen, G. SIMENON, *Notes pour servir à l'histoire des paroisses qui dépendaient de l'abbaye de Saint-Trond*, in BSAHDL., XVII, 1908, p. 51. Buvingen: prov. Limburg, kant. Sint-Truiden, gem. Gingelom.

⁸²⁾ J. Lyna handelt over hen in J. LYNÄ, *De oorsprong van den adel in het graafschap Loon*, in BSSL., XXXVII, 1923, p. 21-28.

Besluit van het onderzoek van de inhoud:

De persoon van de oorkonder wijst ons naar de aangeduide datum, zijn zoon Lodewijk komt hier voor het eerst voor. De gebruikte terminologie in het begin van de *dispositio* doet reeds twijfels oprijzen. De omschrijving van het gekregen gebied lijkt ons iets te nauwkeurig om eigentijds te zijn, hetzelfde geldt voor de opsomming van de rechten op de kerk van Tessenderlo, te meer daar in de jaren zeventig nog tienden werden verkregen. De verwijzing naar de bekrachtiging door paus Innocentius II in 1139 komt zeer eigenaardig over, zeker omdat er ook een letterlijke tekstovereenkomst is met deze oorkonde. De afhankelijkheid ligt hier vermoedelijk bij onze oorkonde. Tenslotte is er nog de getuigenlijst: die brengt meer onzekerheid dan bevestiging van de oorspronkelijke datering.

Aldus constateren we dat er nogal wat elementen aanwezig zijn die de oorkonde erg verdacht maken.

1.2.3. *Vergelijking met andere soortgelijke oorkonden*

I.v.m. de oorkonden van de graven van Loon in de twaalfde eeuw is er niet alleen nog geen studie van de kanselarij voorhanden, er zijn ook bijna geen akten bewaard die door hen werden uitgevaardigd. J. Baerten somt er zestien op, waarvan onze oorkonde met jaartal 1135 de oudste is, de tweede is van 1154⁸³). Wij zelf vonden er nog één bij⁸⁴). Dit is te weinig over een te grote periode om, rekening houdend met een verdeling tussen destinataris- en kanselarijoorkonden, tot een reeks met eigen kenmerken te kunnen komen. Uit de verdere studie zal trouwens nog blijken hoe authentiek sommige van deze stukken wel zijn.

1.2.4. *Bijkomende elementen*

- 1) In het oudste *cartularium* van de abdij, waarvan de laatste akte van de eerste hand in 1221 is gedateerd, is deze oorkonde overgeleverd⁸⁵), m.a.w. in 1221 bestond ze reeds.
- 2) De Bollandisten trokken de echtheid van de oorkonde reeds in twijfel⁸⁶), ook H. Camps doet het, echter zonder argumenten⁸⁷). J. Evers verdedigde ze, zonder echt te overtuigen⁸⁸).

⁸³) J. BAERTEN, *o.c.*, p. 185.

⁸⁴) Van 1174, J. MANTELIUS, *e.a.*, *o.c.*, dl. II, 1717, p. 22-23.

⁸⁵) A.A.A., I, reg. 1, fol. 1^r.

⁸⁶) Cfr. *supra*, p. 17.

⁸⁷) H. CAMPS, *De stichtingsoorkonde van de abdij Berne (1134): diplomatische aantekeningen*, in *APraem.*, LIX, 1983, p. 259.

⁸⁸) J. EVERS, *o.c.*, p. 5.

1.2.5. *Besluit*

Vanuit de uiterlijke kenmerken kan niet veel over deze oorkonde worden gezegd: van oorkonden van de graven van Loon uit deze periode is niets bekend, als destinatarisoorkonde kon geen verwantschap in schriftgelijkenissen worden achterhaald. Het zegel is volledig verdwenen.

De inhoud van de oorkonde brengt geen bevestiging van de echtheid vanuit de getuigen: de hele lijst is met vaagheid omgeven en doet onecht aan. De *dispositio* levert echter de doorslag: een zó nauwkeurige omschrijving van de orde van Prémontré en van de gegeven bezittingen samen met de rechten in Tessenderlo is verdacht. De bepaling i.v.m. de tienden aldaar is er te veel aan: zij werden pas veel later verkregen. Nu kunnen we ook begrijpen dat deze oorkonde de pauselijke, nr. 4, als voorbeeld had. Men vond deze bulle zo belangrijk dat ernaar verwezen werd.

Als besluit kunnen we stellen: deze oorkonde is een vervalsing, uit de periode 1180-1220 — na de overdacht van de tienden, vóór het opmaken van het klein *cartularium*. De bedoeling was wellicht rechtszekerheid verschaffen.

1.2.6. *Historische waarde van de informatie uit dit document*

Het is niet omdat de oorkonde vals is, dat haar inhoud volledig onwaar moet zijn. Wellicht was de bedoeling over een duidelijk document te beschikken waarin de stichting door de graaf en de bevestiging door de paus worden verhaald en waarin vooral de grenzen van het bezit en de rechten te Tessenderlo worden vastgelegd. De inhoud van de oorkonde geeft dan ook de aanspraken en wellicht zelfs het werkelijk bezit van de abdij aan op het ogenblik dat ze vervaardigd werd. Het stichtingsverhaal komt overeen met dat uit oorkonde nr. 1, behalve de aanwezigheid van zoon Lodewijk. Dezelfde domeingrenzen zijn nog zeer duidelijk te herkennen in de zeventiende-eeuwse kaartboeken.

1.3. Nr. 3, 1136, door Stefan, bisschop van Metz⁸⁹⁾

1.3.1. *Kritiek van de inhoud*

1) Oorkonder, auteur en mede-auteurs van de *actio*

«*Stephanus, divina miseratione Metensis episcopus*»

«*terram que Averbodium vocatur, ..., in qua cum aliis nobilibus viris*

⁸⁹⁾ Regest in *Bijlage*, nr. 3.

porcionem aliquam ecclesia Trudonis habuit, consensu Radulfi, ejusdem ecclesie abbatis et fratrum, ecclesie sancti Johannis Baptiste, que inibi fundata est, libere possidendam contradidimus, eo quidem tenore, ut ecclesie sancti Trudonis singulis annis, in Epiphania Domini, aureum nummum, sive precium ejus, fratres ecclesie sancti Johannis superius memorate persolvant. Huic nostre tradicioni assensum prebuerunt advocati predictae sancti Trudonis ecclesie: Walerammus dux et marchio Lotharingie et Giselbertus de Duraco.»

De bisschop van Metz was in de twaalfde eeuw het eigenlijke hoofd van de abdij van Sint-Truiden⁹⁰). In de periode 1120-1162 was dit Stefan van Bar⁹¹). Rodulf was abt van Sint-Truiden van 1108 tot 1138⁹²). De abdij van Sint-Truiden had bepaalde rechten op Averbode, waar reeds een kerk was. De omschrijving zoals ze hier gebeurt, geeft zowel aan dat men bepaalde bezitsrechten heeft als dat de juiste verhoudingen onduidelijk zijn. De inhoud van deze tekst is helemaal niet in tegenspraak met deze van oorkonde nr. 1. Merk op dat voor de abdij van Sint-Truiden deze transactie geen verandering meebrengt wat betreft haar inkomsten uit de kerk van Averbode⁹³). Tevens valt op dat hier nog enkel over de kerk van «Sint-Jan de Doper» wordt gesproken⁹⁴).

De hertog van Limburg is voogd van de abdij van Sint-Truiden,

⁹⁰) De abdij van Sint-Truiden ontstond in de tweede helft van de 7de eeuw. Trudo, stammend uit een voornaam Frankisch geslacht, schonk zijn bezit in Haspengouw aan de kerk van de H. Stefanus en de bisschop van Metz. De bisschop zond hem terug om op dit domein een kerk te bouwen en het monastieke leven te beginnen. Op het einde van de eeuw stierf Trudo. De abdij bleef enkele eeuwen in het bezit van de bisschoppen van Metz. De eerste eeuwen namen zij zelf het ambt van abt waar. In de tiende eeuw zien we eigen abten verschijnen, tegelijk gebeurt een opdeling van de abdiigoederen tussen de bisschop en de abdiijgemeenschap. In 1227 zullen de bisschoppen van Luik en Metz bezittingen ruilen, waaronder de rechten op de abdij van Sint-Truiden. P. PIEYNS-RIGO, *Abbaye de Saint-Trond*, in *Monasticon belge*, dl. VI, Luik, 1969, p. 25-29 en 46; F. CLAES, *De voormalige abdij van Sint-Truiden en haar invloed tot het einde van de dertiende eeuw*, in *Limburg*, XXXVIII, 1959, p. 221-224; J.L. CHARLES, *La ville de Saint-Trond au Moyen Age*, (*Bibliothèque de la Faculté de philosophie et lettres de l'Université de Liège*, dl. CLXXIII), Parijs, 1965, p. 76-80, 85-86 en 94; M. BUSSELS, *Verdeling en beheer van de goederen der St-Truidense abdij*, in *Het oude Land van Loon*, XI, 1956, p. 332-345.

⁹¹) G. ALLEMANG, art. *Bar, Etienne de*, in *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, dl. VI, 1932, kol. 539-540.

⁹²) Cfr. *supra*, p. 8.

⁹³) Cfr. *supra*, p. 15, noot 42.

⁹⁴) Cfr. *supra*, p. 15.

de graaf van Duras ondervoogd⁹⁵). In 1136 waren dit resp. Walram II (1119-1139), tevens hertog van Neder-Lotharingen (1128-1139)⁹⁶ en Giselbert, graaf van Duras (1111-±1138)⁹⁷).

2) Voorspreker

«*peticione nec minus Gerardi, venerabilis sancte Crucis cardinalis, tunc etiam apostolice sedis legati,*»

Dit is Gerard Caccianemici, kardinaal-priester met als titelkerk het H. Kruis (vanaf 1123), de latere paus Lucius II (1144-1145). Deze man speelde een hoofdrol in de Duitse politiek tussen 1125 en 1134. Hij was als pauselijk legaat aanwezig op de rijksdag van 1126 te Spiers en bewerkte toen mee de verkiezing van Norbert tot aartsbisschop van Maagdenburg⁹⁸). Hij was aanwezig bij de ontmoeting van paus en keizer te Luik in 1131 waar ook Norbert was⁹⁹). Gerard en Norbert komen vijf maal samen voor als getuige in oorkonden¹⁰⁰). Blijkbaar kenden ze elkaar zeer goed¹⁰¹). Het is op vraag van deze kardinaal Gerard dat de bisschop van Metz zijn oorkonde verleent. Gerard is ook de eerste getuige.

3) Getuigenlijst, *recognitio* en *datatio*¹⁰²)

«*predictus cardinalis Gerardus*»

zie hiervoor;

«*Bruno Coloniensis archiepiscopus*»

Bruno II van Berg, aartsbisschop van Keulen (1131-1137);

«*episcopi: Albero Leodiensis*»

Adalbero II van Chiny, bisschop van Luik (1135-1145);

«*Andreas Trajectensis*»

Andreas, bisschop van Utrecht (1128-1139);

«*Nicolaus Cameracensis*»

⁹⁵) C. LECLERE, *Les avoués de Saint-Trond, (Recueil de travaux publiés par les membres des conférences d'histoire et de philologie, dl. IX)*, Leuven, 1902, p. 110-111.

⁹⁶) E. STRUBBE, e.a., o.c., p. 373-374 en 390.

⁹⁷) J. BAERTEN, o.c., p. 35 en D. SCHWENNICK, o.c., dl. VIII, 1980, tabel 25. Duras: prov. Limburg, kant. en gem. Sint-Truiden.

⁹⁸) W. GRAUWEN, *Norbertus aartsbisschop van Maagdenburg (1126-1134)*, (*Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België. Klasse der letteren*, dl. LXXXVI), Brussel, 1978, p. 126-141.

⁹⁹) IDEM, o.c., p. 418, noot 9 en p. 423-424.

¹⁰⁰) IDEM, o.c., p. 418, noot 11.

¹⁰¹) Zie verder vanuit de *Index van persoons- en plaatsnamen*, in IDEM, o.c., p. 671.

¹⁰²) Bij de situering van de getuigen werd tevens gebruik gemaakt van E. STRUBBE, e.a., o.c., en S. WEINFURTER, o.c.

Nikolaas, bisschop van Kamerijk (gekozen op 22.3.1136-1167);
«*comites: Godefridus de Namuco*»

Godfried, graaf van Namen (1102-1139);

«*Arnoldus de Los*»

Arnold II, graaf van Loon (1125/1135 - 1141)¹⁰³;

«*Walerammus dux*»

Walram II, hertog van Limburg (1119-1139)¹⁰⁴;

«*Giselbertus de Duraco*»

Giselbert, graaf van Duras (1111-± 1138)¹⁰⁵;

«*Lantbertus de Monte Acuto*»

Lambertus, graaf van Montaigu (1106-1147)¹⁰⁶.

Alle getuigen zijn in functie op het ogenblik van de *datatio*, nl. «*anno Incarnationis Verbi millesimo centesimo xxx°vi°, indictione xiiii^{ma}*», d.w.z. in 1136.

De gewichtige getuigenlijst wijst hierbij naar een bijeenkomst van hoogwaardigheidsbekleders. De *recognitio* duidt ons de richting aan: «*Ego Raduardus, curie imperialis capellanus, vice cancellarii Metensis [sic] recognovi*»¹⁰⁷). Inderdaad, met Pasen 1136 — 22 maart — waren keizer Lotharius en pauselijk legaat kardinaal Gerard samen in Aken. Toen werd de nieuwe bisschop van Kamerijk aangeduid. Niet lang daarna is Gerard terug naar de paus vertrokken¹⁰⁸). Bij deze samenkomst te Aken werd dus ook onze oorkonde opgemaakt.

¹⁰³) Cfr. *supra*, p. 7.

¹⁰⁴) Cfr. *supra*, p. 8 en 24.

¹⁰⁵) Cfr. *supra*, p. 24.

¹⁰⁶) Belangrijke heerlijke familie in de 11de en 12de eeuw met stamslot te Marcourt. Lambert verschijnt zeer regelmatig als getuige in oorkonden samen met de graven van Namen, Loon en Duras. Zijn zoon Godfried huwt met de erfdochter van Duras en zal in 1147 hierdoor ook de ondervoogdij over de abdij van Sint-Truiden verkrijgen, cfr. C.-G. ROLAND, *Les seigneurs et comtes de Rochefort*, in *Annales de la Société archéologique de Namur*, XX, 1893, p. 68-124, stamboom van de familie p. 330.

¹⁰⁷) W. Petke kon kapelaan Raduard situeren als kanunnik van Mechelen, Kamerijk en Antwerpen. Hij was voordien reeds *scriptor* in de stichtingsoorkonde afgeleverd door de proost van het seculier kapittel bij de stichting van de Sint-Michielsabdij. W. PETKE, *Kanzlei, Kapelle und Königliche Kurie unter Lothar III. (1125-1137)*, (*Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters*, dl. V), Keulen, 1985, p. 88-90. Over Raduard zie ook E. VAN MINGROOT, *De bisschoppelijke stichtingsoorkonde voor O.L. Vrouwekapittel en Sint-Michielsabdij te Antwerpen*, in *APraem.*, XLVIII, 1972, p. 51-52.

¹⁰⁸) J. BACHMANN, *Die päpstlichen Legaten in Deutschland und Skandinavien (1125-1159)*, (E. EBERING (ed.), *Historische Studien*, dl. CXV), Berlijn, 1913, p. 47-48. Over de verkiezing van bisschop Nikolaas te Aken zie ook *Gesta episcoporum Cameracensium continuata*, ed. G. WAITZ, in *MGH.*, SS., dl. XIV, Hannover, 1883, p. 228-229 en

1.3.2. *Vergelijking met andere soortgelijke oorkonden*

Over de oorkonden van de bisschoppen van Metz in de twaalfde eeuw verscheen reeds een studie¹⁰⁹⁾. Daar onze oorkonde echter niet aldaar werd opgemaakt maar te Aken n.a.v. een rijksvergadering, onder toezicht van Raduard, kapelaan van de keizer¹¹⁰⁾, moeten we eerder een vergelijking maken met oorkonden uit het keizerlijk milieu dan met de bisschoppelijke kanselarij van Metz.

Bij de bespreking van de keizerlijke kanselarij onder Lotharius vermeldt H. Bresslau onze oorkonde als conform aan de kanselarijprodukten¹¹¹⁾. W. Petke bestudeerde eveneens de kanselarij van deze keizer uitvoerig en besteedde ruime aandacht aan onze oorkonde. Hij uit geen twijfels¹¹²⁾. Voordien had hij reeds aangetoond dat deze oorkonde een destinatarisoorkonde is, opgemaakt door een hand die we ook in andere stukken zullen aantreffen¹¹³⁾.

1.3.3. *Besluit*

Deze oorkonde vertoont alle kenmerken van een echte oorkonde. Ze werd niet opgemaakt te Metz door de kanselarij van de bisschop, maar te Aken in de omgeving van de keizer. Alle gecontroleerde feiten komen overeen met de gegevens die we kennen uit andere bronnen. Hierdoor kunnen we de verlening zelfs nauwkeurig situeren, nl. met of kort na Pasen, 22 maart 1136.

1.4. Nr. 4, 1139, door paus Innocentius II (1130-1143)¹¹⁴⁾

1.4.1. *Vergelijking met de uiterlijke kenmerken van pauselijke oorkonden*

Een plechtig privilege vertoont vanaf paus Innocentius II volgende kenmerken¹¹⁵⁾:

- 1) de eerste regel in groter schrift
- 2) de *inscriptio* eindigt op «*in perpetuum*»

LAMBERTUS WATERLOS, *Annales Cameracenses*, ed. G. PERTZ, in *MGH.*, SS., dl. XVI, Hannover, 1859, p. 514.

¹⁰⁹⁾ M. PARISSE, *art. cit.*, p. 272-316.

¹¹⁰⁾ IDEM, *art. cit.*, p. 298.

¹¹¹⁾ H. BRESSLAU, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien*, dl. I, Berlijn, 1912, p. 486, noot 3.

¹¹²⁾ W. PETKE, *o.c.*, p. 88 en 92.

¹¹³⁾ IDEM, *Provenienz und Datierung des Evangeliars von Averbode*, in *Scriptorium*, XXXIII, 1979, p. 210-212.

¹¹⁴⁾ Regest in *Bijlage*, nr. 4.

¹¹⁵⁾ H. BRESSLAU, *o.c.*, dl. I, 1912, p. 80.

- 3) drie maal «Amen» op het einde van de tekst
- 4) *rota*
- 5) handtekening van de paus
- 6) monogram
- 7) handtekening van de kardinalen
- 8) uitvoerige datering waarin de kanselier genoemd wordt.

Stukken die meerdere doch niet alle kenmerken vertonen, kunnen we eenvoudige privileges noemen.

In onze oorkonde treffen we alle kenmerken van een plechtige oorkonde aan, behalve de handtekening van kardinalen. Het is dan ook bijna een plechtige oorkonde.

In de *datatio* zien we kardinaal-diaken Haimerich optreden als kanselier. Hij is de normale kanselier in deze periode, tevens een van de allereerste en grootste aanhangers van paus Innocentius II¹¹⁶). Hij was een zeer goede bekende van Norbert en de beweging van Prémontré¹¹⁷).

De datum is 16 april 1139. Van 3 tot 8 april 1139 vond in Rome het tweede concilie van Lateranen plaats¹¹⁸). Hierna werden vele privileges verleend aan de aanwezige kerkleiders¹¹⁹). Averbode komt blijkbaar op 16 april aan de beurt. We weten niet of de abt van Averbode zelf in Rome aanwezig was. Wellicht kon hij de oorkonde ook hebben laten meebrengen.

1.4.2. Tekstuele gelijkenissen met andere oorkonden

Dit zijn er twee, van totaal verschillende aard.

Vooreerst is er de opsomming van de goederen die door de paus in bescherming worden genomen. Hier is een tekstovereenkomst met de oorkonde van graaf Arnold II¹²⁰). We menen dat de tekst van de grafelijke oorkonde ontleend is aan deze tekst. De opsomming van rechten en bezittingen te Tessenderlo is daar uitgebreider, zodat de indruk wordt gewekt dat men recht heeft op alle tienden. Dit is niet zo in de pauselijke bul. Met deze wijze van afhankelijkheid is ook het

¹¹⁶) H. BRESSLAU, *o.c.*, p. 241 en P. PASCHINI, art. *Aymeric*, in *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, dl. V, 1931, kol. 1291-1294. Zie ook W. GRAUWEN, *o.c.*, p. 379-382.

¹¹⁷) IDEM, *o.c.*, p. 432-434 en 560-562.

¹¹⁸) R. FOREVILLE, *Latran I, II, III et Latran IV*, (G. DUMEIGE (ed.), *Histoire des conciles oecuméniques*, dl. VI), Parijs, 1965, p. 78.

¹¹⁹) Zie P. JAFFÉ/S. LOEWENFELD, e.a., *Regesta pontificum Romanorum*, dl. I, Leipzig, 1885, p. 886 en volgende.

¹²⁰) Cfr. *supra*, p. 16, noot 51.

probleem van de vermelding van de pauselijke goedkeuring verholpen. Het is wel degelijk deze bevestiging welke wordt bedoeld¹²¹).

Daarnaast valt een grote tekstuele gelijkenis op tussen deze oorkonde en de bul *Apostolici moderaminis clementiae* door paus Coelestinus II in 1144 aan Sint-Jansberg verleend. Bij het begin van de *dispositio* en in de *sanctiones* op het einde komen dezelfde zinnen en zinsdelen letterlijk terug¹²²). Ook in een andere eerder willekeurig gekozen akte van paus Innocentius II uit 1134 komen deze tekstpassages voor¹²³). Dit wijst op het gebruik van een formulier.

1.4.3. *Besluit*

We menen hier niet meer verder te moeten uitweiden. Deze oorkonde vertoont alle kenmerken van een originele pauselijke bul en waarschijnlijk is ze het ook. De echtheid van dit stuk werd voorheen trouwens nooit in vraag gesteld.

Besluit

De vier besproken oorkonden kunnen we beschouwen als de zgn. stichtingsoorkonden van de abdij van Averbode. We hebben ze op hun waarde getoetst. Nr. 3, van de bisschop van Metz, bleek de meeste zekerheid te vertonen: het is een bisschoppelijke akte, opgesteld op een gekende rijksvergadering. Vanuit dit stuk mogen we besluiten dat de stichting van Averbode in 1136 een feit was. Met die zekerheid krijgt ook nr. 1, van de bisschop van Luik, een grotere geloofwaardigheid, althans voor de inhoud, voor de vorm van het document hebben we getracht een verklaring te geven. Vanuit die zekere nr. 3 bekeken moeten we tegenover nr. 4 ook niet veel twijfels meer hebben: het is een bijna plechtige pauselijke bevestigingsbul, een zuiver kanselarijprodukt. Nr. 2 echter, de oorkonde van de graaf van Loon, valt te licht uit. Ook al komen de argumenten misschien toch nog zwak over — een echt overtuigend bewijs was misschien reeds lang gepubliceerd geworden —

¹²¹) Cfr. *supra*, p. 17.

¹²²) Nr. 5. Deze bul staat totaal los van Averbode, cfr. B. MERSCH, *Het kloosterdomein van Averbode op Sint-Jansberg in Maaseik in de 12de eeuw*, in *Limburg*, LXVIII, 1989, p. 53-54; tekst: J. EVERS, o.c., p. 11-12, hij drukt ze zelfs niet volledig af. Sint-Jansberg: prov. Limburg, kant. en gem. Maaseik.

¹²³) Akte van 16.11.1134, in J. MIGNE (ed.), *Patrologia Latina*, dl. CLXXIX, Parijs, 1855, kol. 211-213.

alle bij elkaar genomen vormen ze voor mij voldoende gewicht om de balans te doen doorslaan: deze oorkonde is een vervalsing.

2. De oorkonden nrs. 10, 15 en 24

Opmerkelijk is dat het geschrift bij de volgende oorkonden van dezelfde hand is:

- nr. 10, 1154, Lodewijk I, graaf van Loon, i.v.m. Bolderberg
- nr. 15, 1160, Lodewijk II, graaf van Loon, i.v.m. Hechtel
- nr. 24, s.d., Lodewijk II, graaf van Loon, i.v.m. Koersel
- nr. 61, 1200, Walter IV Berthout, i.v.m. Varendonk
- nr. 71, 1201, Hendrik I, hertog van Lotharingen, i.v.m. Testelt-Mes-selbroek
- nr. 73, 1201, idem, i.v.m. Wahanges.

Dit wijst er al minstens op dat we met destinatarisoorkonden te maken hebben.

Binnen deze groep van dezelfde hand kan nog onderscheid worden gemaakt tussen nrs. 10, 15 en 61 en de nrs. 24, 71 en 73, waarbij de eerste reeks de oudste schijnt te zijn. Bovendien zijn waarschijnlijk ook de nrs. 59, 60 en 62 van dezelfde hand.

Zowel bij nr. 10 als nr. 15 is de datum later bijgeschreven in een bijna gelijkaardig geschrift, maar met veel donkerdere inkt. De bezegeling van nrs. 10 en 15 gebeurde analoog: op een ineen gestoken dubbele lederen staart. Nrs. 71 en 73 dragen hetzelfde grote zegel van hertog Hendrik, bij nr. 71 bevestigd aan een smalle dubbele lederen staart, voor nr. 73 aan een gewone doorgestoken dubbele perkamenten staart.

2.1. Nr. 10, 1154, door Lodewijk I, graaf van Loon

We willen hier twee stukken samen bespreken¹²⁴):

- 1) A.A.A., I, reg. 1, fol. 23^r, s.d., door Lodewijk I, graaf van Loon
- 2) nr. 10

2.1.1. *Kritiek van de inhoud*

1. Lodewijk graaf van Loon (oorkonder van beide teksten)

Dit is Lodewijk I (1138/41 - 1171). De familie was in het bezit van Bolderberg als deel van het door haar aangehechte stuk van Taxandrië¹²⁵).

¹²⁴) Regest in *Bijlage*, nrs. 5 en 6.

¹²⁵) J. BAERTEN, *Les origines des comtes de Looz*, in *BTFG.*, XLIII, 1965, p. 490 en 1242 (kaart). Bolderberg: prov. Limburg, kant. Beringen, gem. Heusden-Zolder.

2. Godinus, graaf van Duras (achterleenman in nr. 10)
Dit lid van de familie is nergens anders bekend. Dit moet wellicht Godfried († 1147/61) zijn of anders Egidius († 1193)¹²⁶).
3. Abt Andreas (aanvrager, enkel in nr. 10)
Abt van Averbode, vermeld van 1139 tot 1166¹²⁷).
4. Medebroeder Hildolfus, medicus (mede-aanvrager, enkel in nr. 10)
Hij komt eveneens voor in oorkonde nr. 22¹²⁸).
5. De schepenen van Zolder (in beide teksten)
J. Baerten meldt dat in deze oorkonde voor de eerste maal Loonse schepenen voorkomen¹²⁹).
6. Arnold van Cuiterce (getuige in nr. 10)
Dit is Arnold van Kortessem, eveneens geciteerd in 1146 en 1150¹³⁰). Vanaf 1175 komt Razo van Kortessem regelmatig voor¹³¹).
7. Diederik van Pietersem (getuige in nr. 10)
We kennen deze heer ook uit andere oorkonden van de graven van Loon, nl. in 1180, 1188 en in het privilege van Kolmont¹³²). Hij stierft in 1205¹³³).
8. Giselbert van Lewe (getuige in nr. 10)
Het betreft hier Giselbert van Gorsleeuw¹³⁴). Hij komt eveneens voor als getuige in een oorkonde van 1173¹³⁵).

¹²⁶) D. SCHWENNICKÉ, *o.c.*, dl. VII, 1979, tabel 109.

¹²⁷) Resp. nrs. 4 en 19.

¹²⁸) C. RENARDY, *Les maîtres universitaires du diocèse de Liège*, (*Bibliothèque de la Faculté de philosophie et lettres de l'Université de Liège*, dl. CCXXXII), Parijs, 1981, p. 137, nr. 54, en F. VERCAUTEREN, *Les médecins dans les principautés de la Belgique et du nord de la France, du VIIIe au XIIIe siècle*, in *Le moyen âge*, LVII, 1951, p. 76, bespreken hem, enkel op basis van voornoemde oorkonden. Het *necrologium* vermeldt Hildolfus op 12 april, *Necrologium Monasterii S. Mariae Sanctique Joannis Baptistae in Averbode Ordinis Praemonstratensis*, ed. G. SLECHTEN, in *APraem.*, LVI, 1980, p. 127 in afz. pag. Volgens L. Blomme vergezelde Hildolfus Lodewijk I, graaf van Loon, op zijn tocht naar Palestina, L. Blomme, *o.c.*, p. 34; cfr. art. *Hidolphe*, in L. GOOVAERTS, *Ecrivains, artistes et savants de l'ordre de Prémontré*, dl. III, Brussel, 1907, p. 99.

¹²⁹) J. BAERTEN, *o.c.*, p. 155, zie ook p. 159-160.

¹³⁰) C. PIOT, *o.c.*, p. 69 en 80; zie aldaar ook p. 3. Kortessem: prov. Limburg, kant. Borgloon.

¹³¹) IDEM, *o.c.*, p. 123.

¹³²) 1180: P. GOETSCHALCKX, *art. cit.*, p. 62; 1188: nr. 47; J. GESSLER, *La date du privilège de Colmont*, in *VO.*, X, 1934, p. 278. Pietersem: prov. Limburg, kant. Maasmechelen, gem. Lanaken.

¹³³) D. SCHWENNICKÉ, *o.c.*, dl. VIII, 1980, tabel 32.

¹³⁴) A. STEENWEGEN, *De gelukz. Ida de Lewis of Ida van Gorsleeuw*, in *Ons geestelijk erf*, LVII, 1983, p. 109-110. Hier wordt tevens een stamboom van de familie afgedrukt. Gorsleeuw: prov. Limburg, kant. en gem. Borgloon.

¹³⁵) E. SCHOOLMEESTERS, *Les regesta de Raoul de Zaehringen. Prince-Evêque de Liège*

9. Hincheram van Loon (getuige in nr. 10)
Hem bespraken we hoger reeds¹³⁶).
10. Arnold van Buch (getuige in nr. 10)
Hij komt tevens voor in een oorkonde van 1147-1155 onder de mannen van de graaf van Loon. Vermoedelijk is ook hij de «*advocatus de Bucht*» in 1160¹³⁷). Anderzijds kennen we ook een getuige met deze naam in 1200¹³⁸).
11. David, prior, en Hendrik, proost van Averbode (getuigen in reg. 1, fol. 23^r)
Prior David wordt behalve in deze akte vermeld in oorkonde nr. 54 (1199) en treedt op als getuige in nrs. 57, 61 (1200) en 71 (1201).
Proost Hendrik wordt nergens elders vermeld.

Besluit van het onderzoek van de inhoud.

Van de in de akten voorkomende personen zijn sommigen goed in de bedoelde historische periode (1154) te situeren, anderen niet. Vooral prior David, enkel genoemd in het *cartularium*, is moeilijk thuis te brengen, tenzij er twee prioren met deze naam zouden geweest zijn, in het *necrologium* komt echter maar één priester David voor¹³⁹). Het voorkomen van de «*de Lewis*» is merkwaardig.

Ook het verhaal over gebeurtenissen die in de tijd ver uiteen liggen¹⁴⁰) komt de geloofwaardigheid niet ten goede, zeker niet voor een tekst die zelf van vóór 1154 zou moeten zijn. Tenzij Bolderberg reeds meegegeven werd bij de stichting van de abdij ...

1167-1191, in *BSAHDL*, I, 1881, p. 157-158. Toevallig is wel dat juist in nr. 73 (1201), een oorkonde door dezelfde hand geschreven als de onze hier, «*Ida de Lewis*» voorkomt. In nr. 49, s.d., vóór 1190, andere hand, is o.a. sprake van een grondgift te Genneville door «*Ida de Levis*», dochter van Walwanis en echtgenote van Franco, aan de kerk van Wahanges. In nr. 73, een bevestiging door hertog Hendrik I van zes schenkingen te Genneville en nog een andere aan de kerk van Wahanges, wordt ook deze schenking door Ida herhaald. Hier is het «*Ida de Lewis*». Behoort deze Ida tot dezelfde familie als Giselbert? Is ze een dochter, de schoondochter, een nicht of toch van Zoutleeuw? Walewanus en Franco kunnen we in de stamboom van A. Steenwegen niet thuisbrengen. De zeer sterk uiteen liggende jaartallen tussen enkele generaties — grootvader-kleinzoon 1132-1309 — doen ons toch nog vragen stellen bij deze stamboom.

¹³⁶) Cfr. *supra*, p. 18-19.

¹³⁷) Cfr. *supra*, p. 20.

¹³⁸) Nrs. 59 en 60.

¹³⁹) G. SLECHTEN, o.c., p. 369.

¹⁴⁰) A.A.A., I, reg. 1, fol. 23^r: «*Post multum vero temporis ...*»; nr. 10: «*Post aliquantum vero temporis ...*».

2.1.2. *Besluit*

Deze oorkonde blijft vooral verdacht door het samen voorkomen van dezelfde hand in de oorkonden nrs. 10, 15, 61 (1200), 71 en 73 (1201); ook al liggen er misschien enkele jaren tussen het schrijven van de nrs. 10 en 73, zeker geen zevenenveertig! Dit moet wijzen op een latere datum dan 1154.

Inhoudelijk is het niet de getuigenlijst of het verhaal van de twist rond de hoeve die de doorslag geven. Ook het eerste voorkomen van schepenen in Loon kunnen we moeilijk als argument gebruiken. De duidelijke overdracht van het allodium van de leenman via de leenheer aan de abdij zou wel de belangrijkste toevoeging en de reden tot vervalsing kunnen zijn. In hoeverre de tussenkomst van broeder Hildolfus hier ernstig te nemen valt, is een bijkomende vraag. Het dubbel voorkomen van de «*de Lewis*» blijft me boeien.

Op grond van al deze aanwijzingen samen meen ik te mogen besluiten dat nr. 10 duidelijk later werd geschreven dan in 1154, wellicht onder graaf Lodewijk II (vanaf 1194/97). Omdat in de tekst duidelijk naar de vraag van abt Andreas en dus naar graaf Lodewijk I († 1171) wordt verwezen, moeten we dan ook van een vervalsing spreken. Misschien is de tekst in het *cartularium* iets ouder dan de oorkonde, vanuit de getuige prior David is dit niet zeker.

2.2. Nr. 15, 1160, door Lodewijk II, graaf van Loon¹⁴¹⁾

2.2.1. *Kritiek van de inhoud*

Voor dit beperkte gebied in Hechtel is dit een kwasi unieke bron, zodat controle vanuit andere hoeken zeer moeilijk is. E. Jacques gebruikte ze samen met andere elementen om de plaatselijke toestand te reconstrueren¹⁴²⁾.

De twee getuigen zijn de voogd van Bucht en Heincheram van Loon, ze werden hoger reeds besproken¹⁴³⁾.

¹⁴¹⁾ Regest in *Bijlage*, nr. 7.

¹⁴²⁾ E. JACQUES, *Bijdrage tot de geschiedenis van de parochie Hechtel*, in *Het oude Land van Loon*, XVI, 1961, p. 357. Zie ook IDEM, *Bijdrage tot de toponymie van Hechtel*, in *Limburg*, XXXIX, 1960, p. 199-201, met bijgevoegde kaart in XL, 1961, p. 93-94. Hechtel: prov. Limburg, kant. Peer, gem. Hechtel-Eksel.

¹⁴³⁾ Cfr. *supra*, p. 20 en 18-19.

2.2.2. *Besluit*

Vanuit de inhoud kunnen we weinig aanmerkingen maken. De abdij verkreeg inderdaad bezittingen in dit gebied.

Deze oorkonde werd echter door dezelfde hand geschreven als de nrs. 61 (1200), 71 en 73 (1201)¹⁴⁴). De datering werd zoals bij nr. 10 later aangebracht. Het zegel bevestigt al deze vermoedens. Dit is een oorkonde van graaf Lodewijk II — d.w.z. vanaf 1194/97 — doch wellicht van vóór 1201. De later aangebrachte datum is zeker vals.

2.3. Nr. 24, s.d., door Lodewijk II, graaf van Loon¹⁴⁵)2.3.1. *Kritiek van de inhoud*

1. Lodewijk, graaf van Loon

Theoretisch zou dit zowel Lodewijk I († 1171) als Lodewijk II kunnen zijn.

2. Arnold van Velpen

Deze edelman (1141 - na 1180) is goed gekend vanuit de studies van E. Van Ermen¹⁴⁶). Zijn laatste voorkomen is in een oorkonde uit 1180-1193¹⁴⁷).

3. Elisabeth van Velpen

Een «*Elyzabeth, sororis*» in het *necrologium* vermeld op 5 oktober, wordt in de uitgave ervan «*sine dubio*» vereenzelvigd met Elisabeth van Velpen¹⁴⁸).

4. Bertha, echtgenote van Arnold van Velpen en Arnold van Wezemaal met zijn moeder Bertha — de laatste twee zijn getuigen.

De literatuur vereenzelvigt beide Bertha's en ziet aldus Arnold van Velpen en Arnold van Wezemaal als verwanten¹⁴⁹). Wanneer deze oorkonde in 1166-1171 wordt gedateerd, is dit de eerste maal dat

¹⁴⁴) Cfr. *supra*, p. 29.

¹⁴⁵) Regest in *Bijlage*, nr. 10.

¹⁴⁶) E. VAN ERMEN, *De heren van Wezemaal (1166-1464)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, dl. II, Leuven, 1978, p. 7*-8*; IDEM, *De landelijke bezittingen van de heren van Wezemaal in de Middeleeuwen*, dl. I, (Belgisch centrum voor landelijke geschiedenis, dl. LXVIII), Leuven, 1982, p. 26 en 30-32. Velpen: prov. Limburg, kant. Hasselt, gem. Halen.

¹⁴⁷) IDEM, *De heren van Wezemaal*, dl. II, 1978, p. 7*; C. PIOT, *o.c.*, p. 140.

¹⁴⁸) G. SLECHTEN, *o.c.*, p. 277-278.

¹⁴⁹) M.-J. TITS-DIEUAIDE, *Un exemple de passage de la ministèrialité à la noblesse: la famille de Wesemael (1166-1250)*, in *BTFG.*, XXXVI, 1958, p. 336. De auteur citeert foutief oorkonde nr. 25 i.p.v. nr. 24; E. VAN ERMEN, *o.c.*, p. 7* en IDEM, *De landelijke bezittingen*, dl. I, 1982, p. 14, vooral noot 13, en p. 26.

Arnold van Wezemaal in een oorkonde voorkomt¹⁵⁰). Het tweede verschijnen gebeurt pas in 1180-1183¹⁵¹). Doordat de oudste zoon in de eerste vijf generaties van de familie telkens Arnold heet, komt de naam Arnold van Wezemaal nadien regelmatig voor in de oorkonden¹⁵²).

Verdere getuigenlijst:

5. Abt Steppo

Abt van Averbode vanaf 1166/67 tot 1188/94¹⁵³).

6. Clementia van Diest

Dit is de echtgenote van Arnold IV, heer van Diest¹⁵⁴). Ze komt voor in oorkonden vanaf 1163 tot na 1193¹⁵⁵).

7. Gravin Adelheid

Gravin Adelheid is de echtgenote van Gerard, graaf van Loon (1171-1194/97) en dus de moeder van graaf Lodewijk II¹⁵⁶).

8. Giselbert van Buct

Hij werd hoger reeds besproken¹⁵⁷).

Het geschonken gebied:

9. Koersel

Uit de twaalfde-eeuwse bronnen is het niet duidelijk om welke goederen het hier juist gaat¹⁵⁸). In de zeventiende eeuw bezit de abdij haast geen grond in Koersel¹⁵⁹).

¹⁵⁰) IDEM, *o.c.*, p. 7 en 14. J. EVERS, *o.c.*, p. 38, dateerde deze oorkonde 1166/67 - 1171. Dit werd kritiekloos overgenomen door M.-J. TITS-DIEUAIDE, *art. cit.*, p. 336 en E. VAN ERMEN, *o.c.*, p. 7 en 14.

¹⁵¹) IDEM, *De heren van Wezemaal*, dl. II, 1978, p. 118*.

¹⁵²) IDEM, *De landelijke bezittingen*, dl. I, 1982, p. 14.

¹⁵³) De einddatum van het abbatiaat is gebaseerd op het laatste voorkomen van de abt in nr. 47 (1188) en het verschijnen van abt Sibert in 1194.

¹⁵⁴) L. MARIEN, *o.c.*, p. 41 en 85.

¹⁵⁵) 1163: M. ERENS, *De oorkonden der abdij Tongerlo*, dl. I, (*Commissie voor geschiedenis en folkloristische opzoekingen der provincie Antwerpen*), Tongerlo, 1948, p. 29, het betreft hier een oorkonde waarop veel kritiek mogelijk is. Oorkonden over dezelfde schenking met telkens dezelfde handelende personen en vele zelfde getuigen komen terug in 1164, 1166, 1183 en 1186-1187, cfr. IDEM, *o.c.*, dl. I, 1948, p. 31-35, 41-42, 50-52 en 56-57, nrs. 20-21, 25, 32 en 35. Bovendien komt Clementia ook voor in twee ongedateerde oorkonden van omstreeks 1193, cfr. C. PIOT, *o.c.*, p. 140, nr. 102 en p. 157, nr. 116.

¹⁵⁶) J. BAERTEN, *art. Geraard I, graaf van Loon*, in *NBW.*, dl. II, 1966, kol. 238-240. Ook door het voorkomen van deze getuige is datering van de oorkonde vóór 1171 onmogelijk: onder graaf Lodewijk I was zij nog geen gravin, Gerard I was trouwens nog jong toen zijn vader stierf, cfr. IDEM, *art. Lodewijk I, graaf van Loon*, in *NBW.*, dl. II, 1966, kol. 462-463.

¹⁵⁷) Cfr. *supra*, p. 20.

¹⁵⁸) E. VAN ERMEN, *o.c.*, dl. I, 1982, p. 31-32.

¹⁵⁹) A.A.A., I, reg. 106, fol. 82^v, kaart fol. 84^r (klein kaartboek van C. Lowis). Koersel: prov. Limburg, kant. en gem. Beringen.

2.3.2. Besluit

Zowel het schrift als het zegel wijzen duidelijk op het auteurschap van graaf Lodewijk II van Loon voor deze oorkonde. Hiervoor moet echter het abbatiaat van abt Steppo verlengd worden, nl. tot 1194. Dit wordt moeilijk daar vóór maart 1194 zijn opvolger abt Sibert reeds verschijnt¹⁶⁰). Daarenboven leverde Gerard, graaf van Loon, in dat jaar nog een oorkonde af¹⁶¹). Dan moest alles wel binnen de juiste limieten gebeuren. Bovendien blijft een verschil van zeven jaar in totstandkoming tussen de oorkonden nrs. 24 en 71 en 73 vrij groot. Uit dit alles willen we dan toch besluiten dat nr. 24 een vervalste oorkonde is, wellicht vervaardigd omstreeks 1201.

Hiermee hebben we niet bewezen dat er geen schenking aan de abdij door Arnold van Velpen te Koersel zou geweest zijn. Wellicht geeft de oorkonde een bezitstoestand op een bepaald ogenblik weer, met misschien op sommige onderdelen enkel gepretendeerde rechten, waarvoor de abdij onvoldoende authentiek bewijsmateriaal bezat.

Een bijkomend gevolg is dat deze oorkonde niet meer de oudste is waarin een heer van Wezemaal voorkomt. De uit haar afgeleide conclusies i.v.m. de afkomst van deze familie moeten worden herzien.

3. De oorkonden nrs. 27-29, 65 en 70 i.v.m. Sterksel

nr. 27, s.d., door Herbert, heer van Heeze

nr. 28, 1172, door dezelfde

nr. 29, 1172, door dezelfde

nr. 65, s.d., door Otto, aartsdiaken van Luik

nr. 70, s.d., door Reinard, heer van Heeze

Deze oorkonden handelen alle over de schenking van het domein Sterksel aan de abdij. Ze werden kritisch uitgegeven door H. Camps en

¹⁶⁰) M. ERENS, *o.c.*, dl. I, 1948, p. 75-77, nr. 42. De datum van deze oorkonde moet geplaatst worden tussen juli 1193 en 27 maart 1194, nl. in de periode tussen de vroegst mogelijke keuzedatum en de bisschopswijding van Adolf I van Berg, aartsbisschop van Keulen (1193-1205), voor deze datering, cfr. S. WEINFURTER, e.a., *o.c.*, p. 41-42. We weten ook dat elect Adolf in februari 1194 de Engelse koning Richard Leeuwenhart (1189-1199) na zijn vrijlating vanaf Keulen via Leuven tot Antwerpen begeleidde. Wellicht werd toen dit smeekschrift door de abten van Heilisse, Park en Averbode bij hem ingediend, cfr. R. KNIPPING, *Die Regesten der Erzbischöfe von Köln im Mittelalter*. Dl. II; 1100-1205, (*Publikationen der Gesellschaft für Rheinische Geschichtskunde*, dl. XXI,2), Bonn, 1901, p. 296, nr. 1472.

¹⁶¹) G. KURTH, *o.c.*, p. 170-171.

later nogmaals besproken door W. Steurs¹⁶²). Beide auteurs komen echter niet tot identieke conclusies.

3.1. De oorkonden nrs. 28 en 29

Beide oorkonden, met identieke tekst, zijn zeker niet van 1172, het jaar dat ze aangeven. Ze werden immers geschreven door dezelfde hand als een oorkonde uit 1220 van hertog Hendrik I van Brabant (1190-1235) voor de abdij, eveneens i.v.m. Sterksel¹⁶³). Hierover zijn Camps en Steurs het eens¹⁶⁴). We konden trouwens hetzelfde vaststellen.

3.2. De oorkonden nrs. 27 en 65

Oorkonde nr. 65 regelt de overdracht van het allodium Sterksel door Otto, aartsdiaken van Luik, aan de abdij. Het document werd geschreven in boekenschrift, onderaan hangen de zegels van de abt, de abdij en de aartsdiaken. Het is ongedateerd. Vier van de zes getuigen komen niet meer voor in andere oorkonden van Noord-Brabant, een vijfde getuige, Alexander, deken, nog eenmaal in 1207¹⁶⁵). De eerste getuige echter is Hubertus, abt van de norbertijnenabdij van Park. Deze oefende slechts korte tijd die functie uit, nl. van 1196 tot 1200¹⁶⁶). Aartsdiaken Otto bekleedde zijn ambt van 1171 tot 1197¹⁶⁷). Aldus dateert H. Camps deze oorkonde in 1196-1197. Nergens vindt hij een spoor van vervalsing.

In oorkonde nr. 27 verkoopt Herbert, heer van Heeze, Sterksel aan aartsdiaken Otto, opdat deze het goed aan de abdij zou bezorgen. Deze ongedateerde oorkonde met zegel van de heer van Heeze kan dan vóór

¹⁶²) Tekstuitgave: H. CAMPS, *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312*. Dl. I: *De meierij van 's-Hertogenbosch (met de heerlijkheid Gemert)*, 's-Gravenhage, 1979; de oorkonden nrs. 28-29: p. 105-107, nr. 68; oorkonden nrs. 27 en 65: p. 147-150, nrs. 87 en 88; oorkonde nr. 70: p. 186-187, nr. 118. W. STEURS, *La région entre Dommel et Peel (Brabant septentrional)*, in *BTFG.*, LX, 1982, p. 799-800. Sterksel: Nederland, prov. Noord-Brabant, gem. Maarheeze.

¹⁶³) Nr. 95, ed. H. CAMPS, *o.c.*, p. 185-186, nr. 117.

¹⁶⁴) IDEM, *o.c.*, p. 106; W. STEURS, *art. cit.*, p. 799.

¹⁶⁵) H. CAMPS, *o.c.*, p. 172.

¹⁶⁶) R. VAN WAEFELGHEM, *Liste chronologique des abbés des monastères belges de l'Ordre de Prémontré*, in *APraem.*, XII, 1936, p. 23.

¹⁶⁷) E. SCHOOLMEESTERS, *art. cit.*, p. 142. Een laatste maal komt hij voor in een oorkonde van 1197, J. HABETS, *Beknopte geschiedenis der proostdij van Meerssen*, in *Publications de la société historique et archéologique dans le duché de Limbourg*, XXV, 1888, p. 101-102.

nr. 65 gedateerd worden. Zo doet het H. Camps¹⁶⁸). W. Steurs zwijgt over beide stukken. Na nauwkeurig onderzoek blijken nr. 27 en nrs. 28-29 schriftgelijkenissen te vertonen: de hoofd- en kleine letter h, de r, de versiering van de eind-s, de p, de l, sommige d's en de schrijfwijze van Sterksel. Opvallend is ook dat in *intitulatio*, *inscriptio* en *salutatio* opvallende overeenkomsten en verschillen te merken zijn¹⁶⁹). Dit alles doet een zelfde opsteller vermoeden, tenzij nr. 27 als model diende voor de maker van nrs. 28 en 29.

3.3. Oorkonde nr. 70

In deze ongedateerde oorkonde erkent Reinard, heer van Heeze, de abdij als bezitter van het allodium in Sterksel. Er is een nieuwe heer van Heeze, ook deze gebruikt «*Dei gratia*» in de *intitulatio*. H. Camps dateert het stuk ca. 1220¹⁷⁰).

3.4. Besluit

Al bij al blijft de schenking van het domein te Sterksel omgeven door heel wat tegenstrijdigheden¹⁷¹). Zelfs de degelijke oorkondenpublicatie van H. Camps biedt onvoldoende materiaal om het werkelijk verloop van de schenking duidelijk op te helderen. In elk geval had deze niet plaats vóór 1196. Aan de aard van de oorkonden nrs. 28 en 29 kan niet meer getwijfeld worden.

4. De oorkonden nrs. 34 en 35

nr. 34, 1174, door Godfried III, hertog van Lotharingen

nr. 35, 1174, door dezelfde¹⁷²)

Het merkwaardige is dat van deze oorkonde twee exemplaren werden bewaard. Beider schrift verschilt zeer sterk. Nr. 34 is van dezelfde hand als nr. 19, een oorkonde uit 1160 van Lodewijk graaf van Loon m.b.t.

¹⁶⁸) H. CAMPS, *o.c.*, p. 148.

¹⁶⁹) Nr. 27: «Herbertus, dominus de Hese, omnibus hanc paginam inspecturis in perpetuum»; nrs. 28-29: «Ego Herbertus Dei gratia dominus de Hese, omnibus ...».

¹⁷⁰) «*Dei gratia*» verwijst naar het ontstaan in de hertogelijke kanselarij. Hier werd in 1220 een stuk i.v.m. Sterksel voor Averbode geschreven, cfr. *supra*, p. 36, noot 163 en H. CAMPS, *o.c.*, p. 186.

¹⁷¹) W. STEURS, *art. cit.*, p. 799-800.

¹⁷²) Regest in *Bijlage*, nr. 8.

een schenking in Tessenderlo. Nr. 35 heeft duidelijk hetzelfde geschrift als de nrs. 47 en 48, oorkonden van hertog Godfried III en graaf Gerard van Loon uit 1188. Ook de wijze van bezegeling is dezelfde bij nrs. 35 en 47-48, nl. een doorgestoken streng van gevlochten zijdedraad. Nu zijn de zegels losgeraakt, dat bij nr. 48 ontbreekt. De oorkonden nrs. 19 en 34 werden beide op verschillende wijze met een lederen staart bezegeld.

De tekst van nrs. 34 en 35 komt meestal woordelijk overeen, ook de getuigenlijst. Kleine tekstverschillen in nr. 35 zijn meestal verduidelijkingen. Ook de datum werd verder aangevuld. Bovendien bevat nr. 35 één groot verschil: een verduidelijkende passage werd toegevoegd, nl. een nauwkeurige omschrijving van het gekregen goed «*ut idem mansus virga XX pedum mensuraretur et bonuarium in longitudine et latitudine XX virgas obtineret, statui*». Dit maakt de verhouding tussen beide oorkonden duidelijk: na enkele jaren had de abdij blijkbaar nood aan een nadere omschrijving van haar bezit. Er werd dan ook voor gezorgd... De eerste oorkonde toont wel alle tekenen van echtheid.

5. Oorkonde nr. 44

Nr. 44, 1185, door Filips van Heinsberg, aartsbisschop van Keulen¹⁷³⁾

5.1. Bespreking van inhoud en datering

1. Filips van Heinsberg (1167-1191) was een bekende aartsbisschop van Keulen¹⁷⁴⁾. De datering van genoemde oorkonde bevat enkel het regeringsjaar van de bisschop, dit geeft 1185. De oorkonde werd afgeleverd in Averbode. R. Knipping slaagde er goed in het bezoek aan Averbode in het *curriculum* van de aartsbisschop in te passen, nl. in september of oktober 1185¹⁷⁵⁾. In dezelfde periode bemiddelt Filips samen met de graaf van Vlaanderen en de hertog van Brabant bij de huwelijksproblemen van de graaf van Namen¹⁷⁶⁾.
2. De oorkonde is gericht aan abt Steppo en het convent van Averbode. Abt Steppo was abt in de periode 1166/67 - 1188/94¹⁷⁷⁾.

¹⁷³⁾ Regest in *Bijlage*, nr. 9.

¹⁷⁴⁾ S. WEINFURTER, e.a., o.c., p. 38-40.

¹⁷⁵⁾ R. KNIPPING, *Die Regesten der Erzbischöfe von Köln im Mittelalter*, dl. II, Bonn, 1901, p. 244.

¹⁷⁶⁾ IDEM, o.c., p. 244, nr. 1248.

¹⁷⁷⁾ Cfr. *supra*, p. 34.

3. Er is een vrij lange *arenga*. Dit wijst eerder op een destinatarisproduct¹⁷⁸).
4. Het patronaatsrecht van de kerk van Tessenderlo, door graaf Arnold van Loon toegekend.
Dit verwijst naar de rechten toegekend bij de stichting¹⁷⁹). De uitdrukking «*ius patronatus ecclesie in Tessenderlo*» komt elders pas voor in de pauselijke bul nr. 58 van 1200.
5. Het patronaatsrecht van de kerk van Testelt.
Dit is een verwijzing naar oorkonde nr. 54 (1199). Het uitdrukkelijk vernoemen van de zoon Salutarius van de hier genoemde schenker bevestigt dit. Tegelijk wordt hier verwezen naar oorkonde nr. 58 (1200). Evenals daar wordt hier enkel het patronaat van Testelt vernoemd en wordt niets gezegd over de kerk van Messelbroek¹⁸⁰).
6. De toestemming tot uitbreiding van het grondbezit in Testelt.
Dit recht wordt toegestaan in oorkonde nr. 39 (1180).
7. Het patronaatsrecht van de kerk van Koersel.
Dit recht wordt verkregen in oorkonde nr. 51 (1198) en onmiddellijk bevestigd door de bisschop van Luik in oorkonde nr. 52 (1198). Ook dit recht wordt bevestigd in de pauselijke bul nr. 58 (1200).
8. De overdracht van goederen te Blaardonk en Varenriet.
Alhoewel de schenking veel vroeger gebeurde, dateert de bevestigingsoorkonde i.v.m. deze zaak maar van 1200¹⁸¹).
9. De hoeve Keizerbosch.
Wanneer en hoe Averbode dit bezit verkregen heeft, blijft onduidelijk. Een tweede vermelding vinden we pas in 1226. Het patronaat van de kerk van Neer werd in 1203 verkregen¹⁸²).
10. Het beneficie dat Gerard, graaf van Loon (1171-1194/97), geschonken heeft te Tessenderlo.
Dit zou kunnen verwijzen naar oorkonde nr. 47 (1188).
11. De aartsdiakens mogen geen bijkomende lasten opleggen bij de

¹⁷⁸) W. PREVENIER, *o.c.*, p. 573-574.

¹⁷⁹) Cfr. nr. 4.

¹⁸⁰) Testelt en Messelbroek: prov. Brabant, kant. Diest, gem. Scherpenheuvel-Zichem.

¹⁸¹) Nr. 61. Blaardonk en Varenriet: prov. Antwerpen, kant. Westerlo, gem. Laakdal, voormalige gem. Varendonk.

¹⁸²) Resp. A.A.A., II, oorkonden, nr. 2 en I, reg. 2, fol. 209^{r-v}. In Keizerbosch kwam het zusterklooster, afhankelijk van Averbode. Keizerbosch: Nederland, prov. Limburg, gem. Neer.

aanstelling van parochiepriesters in de genoemde parochies, zoals dat door de paus is toegezegd.

Dit verbod werd gegeven in oorkonde nr. 58 (1200)¹⁸³).

Besluit

Alhoewel het best mogelijk is dat aartsbisschop Filips van Heinsberg in 1185 in Averbode is langs gekomen, zijn er toch te veel elementen uit de inhoud van deze oorkonde die een datering van dit stuk op dat ogenblik zeer onwaarschijnlijk maken. Voor meerdere bezittingen waarvan de latere schenkingsakten bewaard bleven, is het zo goed als onmogelijk dat ze toen reeds bevestigd zouden zijn. Vanuit de inhoud lijkt een datering rond de eeuwwisseling meer aanvaardbaar, wellicht na oorkonde nr. 58 (1200). Dan is echter een toeschrijving aan aartsbisschop Filips (1167-1191) totaal onmogelijk, het gaat hier dan niet om een vergissing in het aantal regeringsjaren, maar om een duidelijke vervalsing.

5.2. Uiterlijk voorkomen

Het geschrift lijkt reeds vrij ver geëvolueerd om van 1185 te zijn¹⁸⁴). Het lijkt alsof oorkonde nr. 58 hier tot voorbeeld heeft gediend. Ook J. Stiennon merkte op het einde van de twaalfde eeuw een duidelijke invloed van de kleine pauselijke bullen op de plaatselijke akten. Zowel in lettertype als woordgebruik kunnen wij hier invloed vaststellen, zonder echter dat er van een volledig overschrijven sprake is. Natuurlijk kunnen voor de vorm ook andere oorkonden dan nr. 58 als model hebben gediend, de gelijkenis naar vorm en inhoud is hier echter treffend¹⁸⁵).

5.3. Besluit

We menen hiermee bewezen te hebben dat oorkonde nr. 44 een vervalsing is, ook al kan aartsbisschop Filips in 1185 wel in Averbode

¹⁸³) Nr. 58: «sub interminatione anathematis inhibentes ne a vestrorum quolibet successorum vel a personis per vos ad ipsas ecclesias processu temporis presentandis archidiaconus vel alius quispiam pecuniam investiture seu institutionis pretextu vel quicquam aliud extorquere presumat».

¹⁸⁴) J. STIENNON, *L'écriture diplomatique*, passim.

¹⁸⁵) IDEM, *o.c.*, p. 288-289. Zie ook H. NELIS, *De l'influence de la minuscule romaine sur l'écriture au XIIe et au XIIIe siècle en Belgique*, in *Bulletin de l'Institut historique belge de Rome*, III, 1924, p. 5-30.

zijn geweest. Vooral op grond van de inhoud en nog verder ondersteund door vormkenmerken moeten we ze dateren na nr. 58 (1200).

Besluit

Het vals verklaren van de stichtingsoorkonde van de graaf van Loon is voor *insiders* geen verrassing meer, alhoewel het sinds de Bollandisten niet expliciet gebeurde. De oorkonden i.v.m. Sterksel waren reeds voor enkele jaren door de mand gevallen. De conclusies over de oorkonden nrs. 10, 15 en 24 wekken wel enige verwondering, evenals het afkeuren van de Keulse oorkonde. Hiertegenover staat dat tijdens het onderzoek heelwat andere oorkonden eveneens werden gewogen en goed bevonden. Dit geldt zowel voor de andere stichtingsoorkonden welke zeer expliciet behandeld werden — al blijven er i.v.m. het stuk van de bisschop van Luik nog steeds vragen over — als voor de andere twaalfde-eeuwse oorkonden voor de abdij van Averbode die impliciet getoetst werden op hun echtheid. Al te veel studies beperken zich tot het verzamelen van oorkonden, zonder zelfs maar alle in de tekstuittgave aanwezige gegevens op hun mogelijkheid na te gaan. Toch zal door het ontbreken van ernstige studies over de bisschoppelijke kanselarij van Luik en de landsheerlijke kanselarijen, in deze materie nog een hele tijd met eerder voorlopige uitspraken moeten worden gewerkt.

Ook voor de oorkonden van de graven van Loon heeft deze studie gevolgen, daar tot nu toe de nrs. 2 en 10 als de oudste gekende golden¹⁸⁶). Voortaan is nr. 11 uit 1155 de oudst gekende oorkonde van een graaf van Loon, nl. Lodewijk I. Ook nr. 24 verliest haar plaats in deze lijst.

Abdijstraat 1
B-3281 Averbode

Herman JANSSENS, O.Praem.

¹⁸⁶) J. BAERTEN, *o.c.*, p. 185.

BIJLAGE

Het is niet de bedoeling hier vooruit te lopen op een uitgave van de oorkonden van de abdij van Averbode. Daarom zullen de bestudeerde teksten hier enkel in regestvorm worden weergegeven.

1. — (4 juni 1133 - juni 1135). — Alexander I, bisschop van Luik, bevestigt de schenking van het allodium dat Averbode wordt genoemd aan hen die daar God willen dienen, door Arnold, graaf van Loon, dit met instemming van andere edelen hierbij betrokken, nl. Arnold van Aarschot, Arnold van Diest, Cuno van Repen en Rodulf, abt van Sint-Truiden.

Getuigen: Steppo, prepositus in ecclesia beati Lantberti ac archidiaconus, Johannes archidiaconus, Eilbertus archidiaconus, Dodo archidiaconus, Reinerus archidiaconus, Herimannus archidiaconus, Alexander archidiaconus.

Datum anno incarnationis dominice M.C.XXXX^{mo}.

ORIGINEEL. — L. — Perkament (H. 170/165 mm; B. 230/237 mm). —

Van het uithangend zegel resten nog twee brokstukken van iets meer dan twee cm doormeter in gele was, elk bevestigd aan de uiteinden van een perkamenten staart, gestoken door een gaatje in het perkament. Op het ene brokstuk staat een bisschopsstaf, op het andere herkende J. Evers een zegend opgeheven arm. — Donkerbruine inkt, de laatste zin met de datum werd later in zwarte inkt bijgevoegd. Het geschrift is twaalfde-eeuws vroeggotisch boekenschrift. — A.A.A., I, oorkonden, nr. 1.

UITG.: zie A. WAUTERS, *Table chronologique*, dl. II, 1868, p. 189. — [J. EVERS, *De oorkonden van de abdij van Averbode*], p. 1-4, nr. 1.

2. — 1135. — Arnold II, graaf van Loon, heeft samen met zijn zoon Lodewijk de kerk gesticht van de heilige Maria en de heilige Johannes de Doper op zijn allodium te Averbode. Hierin hebben zij kanunniken van de premonstratenzer orde geplaatst, levend volgens de regel van de heilige Augustinus. Aan hen werden alle landen en bossen vanaf *Endeberge* tot aan de grens die *Ulrepath* wordt genoemd, alsook de omliggende weiden, in vrij bezit afgestaan. Ook de kerk van Tessen-derlo met de tienden en aanhorigheden en alle dienstbaarheden van die plaats, vijvers zowel als weilanden, werden aan de broeders geschonken voor eigen gebruik. Deze schenking hebben ze laten bekrachtigen door paus Innocentius II, zaliger gedachtenis.

Getuigen: Waltcherus de Here, Cono frater eius, Engramus de Los, Godefridus et Hildefridus fratres eius, Eggebertus de Rolengen, Odelricus de Bilrevelt, Helyas de Gelmene, Sebaldu et Conradus de Gelmene, Godefridus de Mettecoven, Robertus de Berlo, Hugo frater eius, Herimannus de Buch, Herimannus de Bovingen.

Acta sunt hec anno incarnationis Dominice M. C. XXXV, indictione XIII.

ORIGINEEL. — L. — Perkament (H. 303/312 mm; B. 243/228 mm — H. plica 30 mm). — Witte groflederen staart met twee verticale insnijdingen, waarbij alleen door het tweede het andere deel van de staart doorgestoken is. Van een zegel zijn slechts zeer minieme sporen te herkennen. — Twaalfde-eeuws oorkondenschrift, matig versierd. — A.A.A., I, oorkonden, nr. 2.

UITG.: zie A. WAUTERS, *Table chronologique*, dl. II, 1868, p. 179 en dl. VII, 1, 1885, p. 227. — J. EVERS, *o.c.*, p. 4-6, nr. 2.

3. — Maart 1136. — Stefan, bisschop van Metz, als eigenaar van de abdij van Sint-Truiden, draagt op vraag van Gerard, kardinaal van het H. Kruis en pauselijk legaat, het deel dat de abdij van Sint-Truiden heeft in het bezit van het land van Averbode, over aan de kerk van Sint-Jan de Doper aldaar opgericht, dit met instemming van abt Rodulf van Sint-Truiden en zijn medebroeders. De voorwaarde hierbij is dat de broeders van de kerk van Sint-Jan de Doper elk jaar met Driekoningen een goudstuk betalen aan de kerk van de H. Trudo. Ook de voogden van de benedictijnenabdij verleenden hierbij hun instemming: Walram, hertog van Lotharingen en Giselbert van Duras.

Getuigen: cardinalis Gerardus, Bruno Coloniensis archiepiscopus; episcopi: Albero Leodiensis, Andreas Traiectensis, Nicolaus Camera-censis; comites: Godefridus de Namuco, Arnoldus de Los, Walrammus dux, Giselbertus de Duraco, Lantbertus de Monte Acuto.

Recognitio: *Ego Raduardus, curie imperialis capellanus, vice cancellarii Metensis [sic] recognovi.*

Actum anno incarnati Verbi millesimo centesimo xxx^o vi^o, indictione xiiii^{ma}.

ORIGINEEL. — L. — Perkament (H. 435 mm; B. 285 mm — H. plica 23 mm). — Ovaal zegel in bruinegekleurde was van bisschop Stefan. Het zegel hangt links van het midden aan een dubbele staart van witte, paarse en groene ineengevlochten zijdedraad. — A.A.A., I, oorkonden, nr. 3.

UITG.: zie A. WAUTERS, *Table chronologique*, dl. II, 1868, p. 188 en dl. VII, I, 1885, p. 228. — J. EVERS, *o.c.*, p. 6-7, nr. 3.

4. — **Lateranen, 16 april 1139.** — Paus Innocentius II neemt, op vraag van abt Andreas, de kerk van de H. Maria in Averbode, opgericht door graaf Arnold en zijn deelgenoten, vanaf *Endeberge* tot aan de grens die *Ulrepat* genoemd wordt en de rondom liggende weiden, op onder de bescherming van de H. Petrus. Tegelijk maakt hij enkele duidelijke afspraken. Ook het bezit van de kerk van Tessenderlo wordt bevestigd.

Datum Laterani per manum ALMERICI, sancte romane ecclesie diaconus et cancellarius, XVI kalendas Maii, indictione II^a, dominice Incarnationis anno M^o C^o xxxviii, pontificatus domni Innocentii pape II anno x.

ORIGINEEL. — L. — Perkament (H. 520/530 mm; B. 324 mm — H. plica 33 mm). — Het loden pauselijk zegel hangt aan een ongevlochten zijden draad. — A.A.A., I, oorkonden, nr. 4.

UITG.: zie A. WAUTERS, *Table chronologique*, dl. II, 1868, p. 209. — J. EVERS, *o.c.*, p. 8-10, nr. 4.

REGEST: P. JAFFE/S. LOEWENFELD, e.a., *Regesta pontificum Romanorum*, dl. I, 1885, p. 888, nr. 8000.

5. — (**vóór 1154**). — Lodewijk, graaf van Loon, oorkondt dat de erfgenamen van Emelinus de Diclo en zijn broers Sigerus en Gerungus, na een betwisting over een hoeve te Bolderberg deze na een betaling aan hen, volledig aan de kerk van Averbode hebben overgedragen. Deze hoeve behoorde aan de broeders van Averbode, maar er was door Emelinus een hypotheek op genomen. Deze overdracht gebeurde in tegenwoordigheid van meier Elbertus en de schepenen van Zolder (*Surle*). De akte is niet gedateerd.

Getuigen: David prior, Henricus prepositus, Reinerus colonus, predictus villicus Elbertus cum scabinis, et alli quamplures.

AFSCHRIFT. — (13de e.) — L. — A.A.A., I, reg. 1, fol. 23^r.

UITG.: J. EVERS, *o.c.*, p. 18-19, nr. 10.

6. — **1154.** — Lodewijk, graaf van Loon, meldt dat hij zijn allodium van Bolderberg dat hij in leen had gegeven aan Godinus, graaf van Duras, op vraag van deze laatste en op vraag van abt Andreas en broeder Hildulfus, medicus, vrij maakt van alle lasten en aan de kerk

van Averbode overdraagt. Hij is trouwens de wettige voogd van Averbode. Dan volgt letterlijk de inhoud van *narratio* en *dispositio* van vorig stuk. Tenslotte wordt nog de aankoop van drie bunder land door de kerk van Averbode vermeld.

Getuigen: Arnoldus de Cuiterce, Theodericus de Pithersen, Ghiselbertus de Lewe, viri nobiles; Hincerammus de Los, Arnoldus de Buch, Reinerus Hanegravus, alii que quamplures.

Anno millesimo centesimo quinquagesimo quarto.

ORIGINEEL. — L. — Perkament (H. 200/190 mm; B. 236/240 mm — H. plica $\pm$ 17 mm). — Het rode wassen zegel aan een dubbele lederen staart is op enkele onbeduidende fragmenten na geheel verdwenen. — De kleur van de inkt is bruin, behalve de datum die achteraan werd toegevoegd in veel zwartere inkt. Wellicht is deze datum van een andere hand, welke poogde het geschrift van de tekst zo goed mogelijk na te bootsen. — A.A.A., I, oorkonden, nr. 10.

UITG.: zie J. WAUTERS, *Table chronologique*, dl. II, 1868, p. 376-377. — J. EVERS, *o.c.*, p. 19-20, nr. 11.

7. — 1160. — Lodewijk, graaf van Loon, verhaalt dat Rodulf van Hechtel, een edelman, samen met zijn broers Hendrik, Stecco en Winric hun allodium Briele en Cacerhit genoemd, naast het allodium Pipenspade, afstaat aan de graaf om het aan de kerk van Averbode te schenken.

Getuigen: advocatus de Bucht, Heincherammus de Los.

Anno millesimo centesimo sexagesimo.

ORIGINEEL. — L. — Perkament (H. 100/85 mm; B. 208 mm — H. plica 10/4 mm). — Het zegel in rode was, aan een dubbele doorgestoken witlederen staart, is maar voor een derde bewaard gebleven. Het stelt een ruiter te paard voor met een geheven zwaard in de hand. Na vergelijking blijkt dit het zegel van Lodewijk II (1194/97 - 1228), graaf van Loon, te zijn¹⁸⁷). — Bruine inkt, de datum werd in donkere inkt bijgeschreven. Op de tweede lijn is er tussen de namen Stecco en Wiric een rasuur, wellicht werd hier een naam verwijderd. — A.A.A., I, oorkonden, nr. 15.

UITG.: J. EVERS, *o.c.*, p. 25-26, nr. 15. — E. JACQUES, *Bijdrage tot de geschiedenis van de parochie Hechtel*, in *Het oude Land van Loon*, XVII, 1962, p. 94-95.

¹⁸⁷) Dit is hetzelfde zegel als bij de nrs. 24 en 57 (einde 12de e.). Zie ook A. HANSAY, *Sigillographie des comtes de Looz*, in *VO.*, IV, 1928, p. 54, afbeelding tussen p. 56 en 57.

8. — 1174. — Godfried III, hertog van Lotharingen, oorkondt de schenking van een hoeve te Mélin aan de kerk van Averbode door Alardus Rape. Als achterleenman geeft hij daarom zijn leen terug aan zijn heer en deze aan de hertog. Deze laatste als eerste eigenaar doet hier afstand van dit goed.

Getuigen: Willelmus de Dungelberh, Manasses de Prele, Willelmus, Arnoldus dapifer, Goswinus de Haverle, Walterus de Holthem, Arnoldus Rape et frater suus Lambertus, Gerardus de Hildeberge.

Actum est hoc anno incarnati verbi m^o.c^o.lxxiii.

ORIGINEEL. — L. — Perkament (H. 301 mm; B. 260/255 mm — H. plica 22 mm). — Zegel van Godfried III, afhangend aan een doorgestoken dubbele lederen staart. — A.A.A., I, oorkonden, nr. 34.

AFSCHRIFT. — (12de e.) — L. — Perkament (H. 215 mm; B. 218 mm — H. plica 17 mm). — Het zegel van Godfried III, hertog van Lotharingen, afhangend aan een zijdedraad is losgeraakt. — A.A.A., I, oorkonden, nr. 35.

UITG.: A. WAUTERS, *Analectes de diplomatique*, in *Handelingen van de Koninklijke commissie voor geschiedenis*, dl. IV, 7, 1880, p. 134.

9. — 1185. — Filips van Heinsberg, aartsbisschop van Keulen, bevestigt de bezittingen van het klooster van Averbode, dat arm is aan bezit, maar rijk aan godsdienstigheid.

Volgende bezittingen en rechten worden expliciet opgesomd:

1. het patronaatsrecht van de kerk van Tessenderlo, door graaf Arnold van Loon toegekend;
2. het patronaatsrecht van de kerk van Testelt, waarmee Hendrik van Latheim voordien door de hertog van Leuven Godfried beleend was, heeft men met instemming en zelfs met medewerking van de hertog bekomen, ook Salutarius, de zoon van Hendrik bevestigt dit;
3. dezelfde hertog bevestigde eveneens dat de abdij binnen het rechtsgebied van zijn hof te Aarschot haar bezit onbeperkt mag uitbreiden;
4. het patronaatsrecht van de kerk van Koersel, toegekend door Lodewijk, voogd van Haspengouw;
5. het leen met de gehuchten Blaardonk en Varenriet, afgestaan door leenman Gerard bijgenaamd Symot en door zijn leenheer Walter Berthout overgedragen;
6. al wat afhangt van het hof van de abdij van Averbode te Keizerbosch;

7. het beneficie en de goederen te Tessenderlo door graaf Gerard van Loon overgedragen;
8. bovendien, zoals het door de paus genadig is toegekend, mag in bovengenoemde kerken het personaat en de investituur worden gehouden zonder dat de aartsdiaken enige ongeoorloofde vergoeding kan opeisen.

Datum in Evrebodia Pontificatus nostri Anno xvij^o.

ORIGINEEL. — L. — Perkament (H. 230/237 mm; B. 200 mm — plica schuin afgesneden vanaf 13 mm over 150 mm aan de rechterzijde). — Het zegel is volledig verdwenen, van de zijden staart resten slechts enkele franjes. — A.A.A., I, oorkonden, nr. 44.

UITG.: zie A. WAUTERS, *Table chronologique*, dl. II, 1868, p. 645-646 en dl. VII, I, 1885, p. 350.

VERMELDING: R. KNIPPING, *Die Regesten der Erzbischöfe von Köln im Mittelalter*, dl. II, 1901, p. 244.

10. — S.d. — Lodewijk, graaf van Loon, deelt mee dat Arnold van Velpen een allodium van drie en een half *mansi* in Koersel aan de kerk van Averbode overdraagt. Dit met toestemming van diens echtgenote Bertha, zijn zoon Arnold en dochter Elisabeth. Laatstgenoemde neemt het habijt van religieuze aan in het klooster. Bij deze gelegenheid wordt de te betalen cijns, nog gedeeltelijk in natura, volledig in geld omgezet: de abdij zal jaarlijks twintig stuivers ontvangen, Arnold van Velpen acht.

Getuigen: domnus Steppo abbas, Arnoldus de Wisemale cum matre sua Bertha, Clementia de Dist, comitissa quoque Aleidis, Giselbertus de Buct et alii quamplures.

ORIGINEEL. — L. — Perkament (H. 95/87 mm; B. 250 mm). — Zegel van Lodewijk II, graaf van Loon (1194/97 - 1218). — A.A.A., I, oorkonden, nr. 24.

UITG.: J. EVERS, *o.c.*, p. 38-39, nr. 25.